

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Центральноукраїнського

державного університету

імені Володимира Винниченка

доктор юридичних наук, професор

Євген СОБОЛЬ

«28» серпня 2024 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дубінки Миколи Михайловича «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Витяг з протоколу фахового семінару кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка від 28 серпня 2024 року

ПРИСУТНІ члени фахового семінару кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка:

1. Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор.

2. Галета Ярослав Володимирович, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

3. Савченко Наталія Сергіївна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

4. Окольніча Тетяна Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

5. Філоненко Оксана Володимирівна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

6. Бабенко Тетяна Василівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

7. Дубінка Микола Михайлович, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

8. Кашуба Людмила Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

9. Кравцова Тетяна Олександрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

10. Краснощок Інна Петрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

11. Нагорна Олена Василівна, старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук.

12. Ляшенко Ростислав Олександрович, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

13. Руденко Тетяна Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

14. Завітренко Долорес Жораївна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент.

Інші присутні на засіданні фахового семінару кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка:

1. Дубінка Микола Михайлович, здобувач.

2. Растригіна Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

3. Рацул Олександр Анатолійович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

4. Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Порядок денний: обговорення основних наукових результатів дисертації Дубінки Миколи Михайловича, на тему: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Науковий консультант:

Савченко Наталія Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Рецензенти:

Растригіна Алла Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

Рацул Олександр Анатолійович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології та соціальної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Головуючий на засіданні фахового семінару – Рацул Анатолій Борисович, кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Рацул А.Б.: Шановні члени кафедри педагогіки та спеціальної освіти, запрошені. Розпочинаємо засідання: на порядку денному обговорення основних наукових результатів дисертації Дубінки Миколи Михайловича, на тему: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Науковий консультант – Савченко Наталія Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481), у рамках якої досліджено формування основ професійного самовизначення молоді, виявлено тенденції розвитку змісту освіти в Україні у період 30-х років ХХ – ХХІ століття та особливості реалізації особистісно-професійного самовизначення молоді людини в історії педагогіки України (30-ті роки ХХ – ХХІ століття), визначено основні напрями застосування історико-педагогічного досвіду в сучасній практиці. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) (протокол № 4 від 26 вересня 2022 року).

Для викладу основних положень дисертаційного дослідження слово надається Дубінці М. М.

Дубінка М. М.: Шановний завідуючий кафедрою, шановні члени кафедри, шановні рецензенти, дозвольте представити результати дисертаційного дослідження на тему: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)».

У концептуальному полі професійного розвитку особистості питання професійного самовизначення людини є важливим етапом її життєдіяльності в цілому та професіоналізації зокрема. Ця наукова проблема має власну історію розвитку та характеризується різноманітністю позицій учених. Питання професійного самовизначення та готовності особистості до його здійснення давно є об'єктом дослідження філософів, психологів, педагогів, соціологів. Вони були і є предметом суспільного обговорення в різні історичні періоди. Тому актуальним є виокремлення й аналіз поетапності становлення ідей професійної орієнтації та, власне, проблеми професійного самовизначення особистості з моменту їх зародження, з метою узагальнення досвіду та використання цінних ідей в умовах сьогодення.

На думку сучасних дослідників напрацювання вітчизняної науки щодо окресленої проблеми є доволі перспективним напрямком. Робляться спроби поєднати між собою періоди розвитку проблеми самовизначення особистості, критерієм якого постає зміна умов соціально-культурного відродження України, оновлення суспільства, створення національної системи освіти та набуття особливого значення професійного становлення фахівця. Адже історіографія у минулому науки знаходить ті ідеї, формули, принципи, котрі у свій час були незрозумілі, або відкинуті сучасниками, й набувають актуальності тільки відтепер.

Своєчасність здійснення та глибина змістовного вивчення теоретико-практичних досліджень видатних учених сприяла усвідомленню, що професійне самовизначення як науковий феномен характеризується складністю та багатогранністю. Ретроспективні підходи розуміння та подальшого з'ясування наукової сутності як особистісного, так і професійного самовизначення є підґрунтям для досліджень різних напрямів професійного зростання та способів професійної реалізації фахівців у сьогоденні. І саме починаючи з ХХ століття вітчизняна наука набула зовнішніх характерних рис, сформувалася її наукова парадигма щодо проблеми самовизначення, а на сучасному етапі вона набуває свого подальшого теоретичного розвитку та вдосконалення практичних шляхів реалізації її основних векторів.

Огляд історіографії досліджень 30–40-х років ХХ ст. (напрацювання В. Бодрова, Т. Гарбуз, В. Дружиніна, В. Зінченко, П. Канцелярського, О. Карпенко, Є. Клімова, А. Крилова, Б. Ломова, В. Мерліна, Є. Мілеряна, В. Павловського, К. Платонова, М. Скрипника, Д. Скуратівського, В. Шадрікова) дав можливість констатувати: зважаючи на значну кількість робіт цього періоду, які розкривають еволюцію освіти щодо проблеми самовизначення особистості, це слугувало створенню певної фактологічної бази з рядом цінних ідей та напрацювань. Однак, завдяки тоталітарній політиці уряду, директивно було все згорнуто, а багато відомих діячів профорєнтаційних напрямків репресовано.

Проблема розвитку освіти та педагогічної думки щодо питань самовизначення особистості в професії, починаючи з 50-х років ХХ ст., характеризується обґрунтуванням та введенням в практику школи концепції виконавчої профорєнтації (А. Голомшток, О. Волковський, Є. Мілерян, І. Назімов, Б. Федоришин). Однією з цінних ідей науковців була проблематика формування професійних інтересів учнів, яку в контексті виробничого навчання розвивав А. Голомшток, а психології – Б. Федоришин. Цінні ідеї науковців кінця 50-х – 60-х років ХХ ст. щодо розвитку професійної орієнтації, у процесі якої формуються моделі самовизначення та потенційна самоздатність у їх реалізації, стали основою професіоналізації середньої школи.

Спостерігається активізація наукових досліджень у змісті яких аналізуються проблеми професійного самовизначення у кінці 50-х – 80-ті роки ХХ ст. Ці дослідження пов'язані з діяльністю таких науковців, як: Є. Клімов, А. Кірсанов, О. Конєв, Н. Ничкало, Г. Ніков, О. Пономарьов, В. Сафін, В. Сухомлинський, Д. Тхоржевський, І. Унт та іншими.

У 70–80-ті роки науковцями (П. Атутов, Ю. Барабаш, Л. Ботякова, В. Бондар, Є. Верещак, Є. Герасимчук, Ю. Гільбух, В. Зінченко, О. Киричук, Г. Левченко, С. Максименко, Є. Мілерян, Є. Павлютенков, В. Поляков, В. Сидоренко, В. Сухомлинський, М. Тименко, І. Ткаченко, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин, М. Янцур) активно досліджувались ряд питань практичної профорієнтації.

Проблема розвитку теоретичної концепції технології професійного самовизначення, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні цікавила багатьох науковців (К. Варнавських, О. Вітковська, А. Войтко, О. Борисова, Л. Галаганова, О. Головаха, Ф. Іващенко, В. Кавецький, О. Капустіна, І. Кон, М. Мельникова, В. Лозовецька, А. Півнів, М. Піддячий, Є. Павлютенков, Р. Пасічняк, М. Рожков, Л. Рувінський, Г. Селевко, В. Худін, М. Чобітько, С. Чистякова та ін.). Цінною змістовною стороною їх доробків є усвідомлена соціально-професійна позиція особистості, підґрунтям якої є широкий комплекс виховних та освітніх впливів на шляху професійного становлення.

Однак, зазначаємо, що змістовно-практична сторона наявних напрацювань, лише побічно розкриває питання професійного самовизначення особистості в історії вітчизняної педагогіки. Відсутність цілісного дослідження проблеми професійного самовизначення в історико-педагогічному висвітленні, що було б спрямоване на вивчення особливостей становлення і розвитку проблеми самовизначення в історичній ретроспективі, на представлення хронології цього процесу з врахуванням економічних, політичних та соціальних умов, на комплексне висвітлення позицій науковців щодо теорії та практики розв'язання важливих завдань самовизначення, й підтвердило актуальність обраної теми здійсненого дослідження: **«Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)»**.

Мета дослідження – на основі комплексного вивчення результатів історико-педагогічного доробку науковців цілісно та всебічно охарактеризувати теорію та практику розвитку проблеми професійного самовизначення у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті.

Відповідно до теми та мети визначено **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати історіографію проблеми професійного самовизначення упродовж окресленого періоду.
2. Обґрунтувати методологічні та концептуальні засади дослідження проблеми професійного самовизначення у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті й уточнити поняттєво-категоріальний апарат дослідження.
3. Дослідити тенденції розвитку змісту освіти в Україні у період 30-х років ХХ – ХХІ столітті та їх вплив на теорію і практику професійного самовизначення.
4. Схарактеризувати суспільно-політичні, економічні, соціокультурні умови розвитку України у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті та, дослідивши історико-педагогічні рефлексії науковців, обґрунтувати етапи розвитку проблеми професійного самовизначення особистості у межах окресленого періоду.

5. Систематизувати нормативно-правову базу та організаційно-педагогічне забезпечення реалізації самовизначення у досліджуваний період.

6. Здійснити аналіз наукових досліджень вітчизняних учених в окреслений період щодо особистісно-професійного самовизначення та розкрити особливості самовизначення у рамках теорії професійного становлення як однієї з форм соціалізації особистості, що пов'язана з усвідомленням людиною своїх можливостей.

7. Виявити напрями і форми діяльності установ щодо професійного самовизначення та проаналізувати діяльність професійно-освітніх асоціацій, організацій, професійних товариств, Бюро з профорієнтації у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті.

8. Проаналізувати сучасний стан здійснення практики професійного самовизначення за кордоном, узагальнити наявний досвід реалізації завдань професійного самовизначення в Україні та окреслити перспективні напрями вдосконалення практичних здобутків.

Об'єкт дослідження – процес становлення та розвитку професійного самовизначення в історико-педагогічних рефлексіях у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті.

Предмет дослідження – нормативно-правові, теоретичні та практичні засади, зміст, напрями, особливості, чинники розвитку професійного самовизначення у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті.

Дозвольте не зупинятися на інших елементах наукового апарату, а перейти до викладу змісту основних результатів роботи.

Історіографічний та джерелознавчий аналіз проблеми професійного самовизначення особистості (30-ті роки ХХ – ХХІ століття) було здійснено на підставі ґрунтовного аналізу історико-педагогічної літератури, а також джерельної бази з метою висвітлення її витоків, основних етапів розвитку у визначений період, еволюції та сучасного стану вивчення досліджуваної проблеми. Джерелами, що використовувались для аналізу, були: 1) *документальні джерела досліджуваного періоду*: нормативно-правові акти та архівні документи (закони, постанови, накази, резолюції, інструкції партійних та державних органів влади різного рівня, органів управління освітою (Наркомосу, інших міністерств і відомств, Міністерства освіти), рекомендації МОП, дорадчих органів та комітетів, звернення тощо), що розкривають питання профорієнтації та професійного самовизначення осіб, що навчаються, видані у досліджуваний період; 2) *інтерпретаційні джерела*: праці вітчизняних та зарубіжних науковців, педагогів і діячів освіти, які були сучасниками досліджуваного періоду; наукові дослідження сучасних авторів, що висвітлюють історію розвитку професійного самовизначення 30-х років ХХ – ХХІ століття; дисертаційні роботи, монографії, автореферати дисертацій, наукові статті, матеріали науково-практичних міжнародних та всеукраїнських конференцій, предметом яких є професійне самовизначення особистості або дотичні до окресленої проблеми питання; 3) *матеріали періодичних видань*, що сприяли вивченню урядової політики щодо освіти та окремих аспектів упровадження педагогічного досвіду з реалізації завдань профорієнтації та

професійного самовизначення (наукова преса, статті газет і журналів, на сторінках яких висвітлювалася проблема професійного самовизначення у 30-ті роки ХХ – ХХІ століття); 4) *довідкова література* – словники, довідники, енциклопедії, аналіз яких дозволив дослідити понятійно-категоріальний апарат, який конструює предмет нашого дослідження; 5) *навчальні та методичні джерела* – навчальні плани, навчальні програми, підручники та посібники, що видавалися протягом хронологічних меж дослідження; 6) *ресурси мережі Інтернет*, у яких представлено сучасний стан проблеми професійного самовизначення з позицій провідних науковців та педагогів-практиків.

Аналіз джерел, у яких здійснюється історіографічний огляд проблем, що стосуються питань професійного самовизначення особистості з 30-х років ХХ до ХХІ століття дав можливість обґрунтувати методологію дослідження, розкрити сутність та змістову характеристику ключових понять дослідження, висвітлити хронологію становлення і розвитку професійного самовизначення особи; зміст і структуру понять «професійна орієнтація», «професійне самовизначення» тощо. Аналіз джерельної бази дозволив зробити висновок, що на сьогодні відсутнє комплексне, цілісне, системне дослідження цього питання теорії і практики розвитку проблеми професійного самовизначення особистості.

Розглядаючи методологію, як систему наукових підходів, принципів і методів, що використовуються для пізнання теорії і практики проблеми професійного самовизначення особистості в означених хронологічних межах, дозволяє визначити загальний напрям дослідження, вибір системи основних підходів, принципів і методів організації та проведення дослідження; здійснити аналіз отриманих результатів. Методологічну основу дослідження проблеми професійного самовизначення особистості становлять такі наукові підходи: системний – дозволив дослідити процес професійного самовизначення особистості у тісному зв'язку з наявними соціально-економічними, політичними, правовими, освітніми умовами у досліджуваній період; парадигмальний – сприяв дослідженню процесу професійного самовизначення особи в контексті парадигмальних змін; хронологічний – відповідно до якого здійснено системне дослідження генезису професійного самовизначення особистості в наукових працях у досліджуваній період; культурологічний – завдяки зазначеному підходу професійне самовизначення розглядається як частина культури суспільства; аксіологічний – який сприяв науковому розкриттю формування професійного самовизначення як процесу, пов'язаному з цінностями, потребою формування значеннєвої системи, в якій провідне місце належить проблемі сенсу життя, з орієнтиром у майбутнє; порівняльно-змістовий – за допомогою якого здійснено аналіз еволюції змісту професійного самовизначення відповідно до нормативно-правового забезпечення, а також порівняльний аналіз основних тенденцій професійного самовизначення учнівської молоді у закладах загальної середньої і вищої освіти України та за кордоном у досліджуваній період; герменевтичний – уможливив систематизацію особистих поглядів на розвиток професійного самовизначення особистості, що розкрито в наукових джерелах, визначив процес формулювання підсумкових положень та висновків. Науковий пошук і

теоретико-методологічний аналіз здійснено відповідно до таких принципів: об'єктивності, єдності логічного й історичного, теорії і практики як основи обґрунтованості положень та висновків дослідження, історизму, системності, всебічності, наступності.

У процесі здійсненої роботи досліджено позиції науковців щодо їх розуміння поняття «зміст освіти» з погляду знаннєвого, особистісно-орієнтованого, культурологічного, компетентнісного підходів. Доведено, що зміст освіти – це динамічна, змінювана структура, детермінована внутрішніми і зовнішніми чинниками, зміна яких на кожному досліджуваному етапі розвитку суспільства визначає історичний характер зазначеного поняття. I період (30-ті – 50-ті рр. ХХ ст.) характеризується закріпленням знаннєво-орієнтованого підходу до змісту освіти. Важливою характеристикою змісту освіти є повернення до ідеї трудової школи, що позитивно вплинуло на процес професійного самовизначення особистості. II період характеризується поступовою зміною знаннєво-орієнтованого підходу до змісту освіти на діяльнісний (кінець 50-х – 70-ті рр.) та культурологічний (80-ті роки ХХ ст.). III період визначається остаточним закріпленням особистісно-орієнтованого підходу до змісту освіти (90-ті роки ХХ ст.). Зазначені зміни змісту освіти були спрямовані на всебічний розвиток особистості, виявлення її індивідуальних потреб, нахилів, інтересів, вироблення активної життєвої позиції, що сприяло здійсненню свідомого професійного самовизначення. Початок ХХІ століття характеризується закріпленням компетентнісного підходу до змісту освіти, за якого розвиток у особистості життєво важливих компетентностей сприяє її можливості до саморозвитку, самоорганізації, самостійності у вирішенні проблем професійного самовизначення, орієнтації у стрімкому розвитку ринку праці.

У ході дослідження, здійснений аналіз суспільно-політичних, економічних та соціокультурних умов розвитку України у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті, а також дослідження історико-педагогічних рефлексій науковців дав підстави виокремити періоди та етапи розвитку проблеми професійного самовизначення особистості: I період 1930 – 1950 роки – закладання основ професійного самовизначення, який має два етапи: 1930 – 1936 рр. та 1936 – 1950 рр. Етап 1930 – 1936 рр. характеризується індустріалізацією країни, розвитком ринку праці, впровадженням трудової та професійної підготовки в освітніх закладах, що сприяло розвитку досліджень проблеми професійного вибору. Другий етап 1936 – 1950 рр. – згортання різних напрямів діяльності щодо професійного самовизначення особистості, що обумовлено поступовим знищенням у 30-х роках ринкової економіки, Другою світовою війною, переходом до адміністративних методів кадрової роботи, зокрема в галузі профорієнтації; II період – кінець 50-х – 1990-ті роки – період відродження процесу професійного самовизначення особистості, в якому необхідно виокремити два етапи: 1958–1984 роки і 1984 – 1990-ті роки. Перший етап характеризується подальшим зміцненням зв'язку навчання та виховання з життям, практикою, покращенням підготовки школярів до свідомого вибору професії та праці у народному господарстві. Етап, який охоплює 1984 – 1990

роки, характеризувався формуванням державної системи професійної орієнтації, зростанням ролі системно-організаційних та індивідуально-особистісних передумов трансформації школи; III період – з 1991 року до сьогодні – період становлення і розвитку особистості як активного суб'єкта професійного самовизначення. Предметом дослідження науковців є підготовка особистості до свідомого професійного самовизначення.

Аналіз нормативно-правового та організаційно-педагогічного забезпечення реалізації професійного самовизначення у досліджуваній період дав можливість представити професійне самовизначення як динамічний процес, пов'язаний із суспільним життям, розвитком науково-технічного прогресу. Схарактеризовано основні законодавчі акти, що закріплюють провідні тенденції розвитку професійного самовизначення на кожному етапі. Доведено, що професійне самовизначення на перших етапах розвитку обумовлювалося потребами держави, а не особи, тому доцільно говорити про професійний вибір, професійну орієнтацію, а не про самовизначення. Лише перетворення особи з об'єкта самовизначення на активний суб'єкт обумовило свідомий вибір особою свого життєвого шляху, зокрема й професійного. Незважаючи на доволі об'ємний масив нормативно-правових актів, що регулюють розвиток професійного самовизначення, на сьогодні залишаються невирішеними окремі питання. Зокрема, йдеться про відсутність єдиного нормативного акта, що регулював би питання професійної орієнтації, підготовки професійних консультантів. Потребує введення до навчальних планів предмета «Професійне самовизначення молоді», а також стажування учнів старших класів шкіл на підприємствах за їхнім вибором.

Теоретичний аналіз самовизначення як соціально-педагогічної проблеми дозволяє надати їй авторське бачення, яке полягає у тому, що самовизначення у соціальному аспекті – це аспект соціалізації, в якій індивід набуває готовності до самостійної, творчої діяльності на основі усвідомлення і суб'єктивного співвіднесення суспільних вимог з власними потенційними та наявними здібностями, комплексом внутрішніх умов, а також здатності до самостійного прийняття рішень відносно важливих життєвих цілей, які мають сенс як для самого суб'єкта, так і для суспільства.

Самовизначення у педагогічному аспекті – це процес, в якому особи, що навчаються, розвивають і формують власну ідентичність, цінності, професійні орієнтири та життєві цілі через навчання та взаємодію з освітнім середовищем.

Самовизначення у професійному аспекті, тобто професійне самовизначення – це складний, цілісний, багатоаспектний, динамічний, особистісно орієнтований процес, спрямований на формування індивідуальної позиції щодо обрання професії, а також результат вибору і проектування власної професійної діяльності та самореалізації в ній.

Узагальнення сучасних поглядів на окреслену проблему дозволяє сформулювати такі загальні теоретико-методологічні положення дослідження самовизначення особистості: 1) сутність цієї дефініції пов'язана з ціннісно-смісловою природою взаємодії людини й світу, індивіда й професії; 2) як системне утворення воно закономірно формується у процесі професіоналізації

індивіда, основною умовою виходу на рівень самовизначення є розвиток рефлексивної свідомості та самосвідомості фахівця; 3) забезпечує об'єктивацію суб'єктних якостей особистості професіонала; 4) включає в себе два аспекти: професійний і особистісний; 5) може мати як ситуативний характер, так і виступати особистісною характеристикою професіонала; 6) можливе через розкриття його передумов, структурних і динамічних характеристик.

У ході дослідження було з'ясовано, що професійно-освітні асоціації та організації сприяли підвищенню ефективності професійної орієнтації, поширенню нових методик і технологій, а також підготовці кваліфікованих кадрів. У 30-ті – 50-ті роки ХХ століття (І період) до органів, на які покладалося виконання нормативних актів, варто віднести РНК СРСР та союзних республік, Народний комісаріат соціального забезпечення, сільські, міські, районні ради депутатів трудящих, міськкоми та райкоми партії, відділи народної освіти, підприємства, організації, профспілкові та громадські організації. Окрім того у цей період було створено лабораторії при інститутах праці (лабораторія промислової психотехніки Наркомату праці, лабораторія профконсультації, організована при Ленінградському інституті з вивчення мозку, педолого-педагогічна лабораторія, створена в Ленінграді при інституті ім. Герцена, «Бюро з профконсультації», Центральна лабораторія з профконсультації та профвідбору), «Українська порадня з вибору звання», Інститут психотехнічних досліджень м. Львова. До методів роботи цих організацій варто віднести: 1) організацію пропаганди в пресі; 2) проведення публічних лекцій зі сфери професійної орієнтації; 3) складання професіографічних карт на підставі дослідження здібностей, нахилів, психологічних особливостей особистості. II період (кінець 50-х – 90-ті роки ХХ століття) характеризується розвитком технічних гуртків у загальноосвітніх школах, літніх трудових таборів, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, які сприяли професійному самовизначенню школярів у зазначений період. Поширеними формами профорієнтаційної роботи у цей період стали залучення учнів до праці на пришкільних ділянках, організація виробничих практик та екскурсій на підприємства, зустрічі з передовиками виробництва, проведення профорієнтаційних уроків тощо. III період (90-ті роки ХХ – ХХІ століття) характеризується створенням центрів профорієнтації, базових підприємств для кожної школи, спеціалізованих міжгалузевих науково-методичних центрів, кабінетів і куточків профорієнтації, служби зайнятості, на яку сьогодні покладено функцію проведення професійної орієнтації населення. Основними формами роботи центрів є інформаційні семінари із загальних питань зайнятості, майстер-класи, презентації навчальних закладів, семінари, трудові екскурсії, тренінги, профорієнтаційні уроки-семінари для учнівської молоді, ярмарки професій, дні кар'єри, дні відкритих дверей закладів освіти тощо. На жаль, заклади освіти на сьогодні законодавчо не визначені основними суб'єктами проведення профорієнтаційної роботи.

У результаті порівняльного аналізу вітчизняних здобутків та закордонного досвіду з проблеми дослідження, нами було з'ясовано, що система професійного самовизначення в школах європейських країн та США

спрямована на надання учням всіх необхідних інструментів і підтримки для успішного вибору майбутньої професії та освітнього шляху. Вона враховує як індивідуальні особливості учнів, так і потреби ринку праці, забезпечуючи інтеграцію теоретичного навчання з практичним досвідом. Поряд із допомогою у виборі професії пріоритетним є формування самостійності, вміння оцінювати себе в контексті ринку праці, прагнення до професійної конкурентоспроможності та мобільності. У контексті організації професійної підготовки є використання активних форм і методів навчання, організація професійних проб і трудових практик.

Дослідження зарубіжного досвіду професійного самовизначення у закладах вищої освіти дозволив виокремити основні тенденції професійного самовизначення особистості на етапі набуття нею майбутньої професії. До них віднесено: свобода вибору змісту навчання, розвиток нових форм навчання, взаємодія з практичною сферою, профорієнтаційна діяльність, педагогічний супровід студентів, тьюторська і менторська підтримка, студентське самоврядування. Здійснено їх аналіз та запропоновано шляхи впровадження їх у діяльність закладів вищої освіти України.

Дослідження проблемних питань щодо розвитку професійного самовизначення особистості дозволяє виокремити такі з них: відсутність посад (ставок) профконсультантів (кар'єрних радників) у школах та інших закладах освіти; відсутність у навчальних планах загальноосвітніх шкіл спеціального предмета з професійного самовизначення; відсутність практики (професійних проб) з різних професій у старших класах; відсутність чіткої взаємодії різних учасників профорієнтаційного процесу; використання традиційних форм і методів професійної орієнтації учнів; дефіцит необхідного інформаційного забезпечення процесу професійного самовизначення; недостатня профорієнтаційна підготовка педагогічних працівників. При цьому запропоновано шляхи вирішення зазначених проблем.

Проведене дослідження не вичерпує всіх теоретичних та практичних аспектів окресленої проблеми. Подальший науковий пошук доцільно зосередити на питаннях компаративістики у галузі педагогічної освіти з досліджуваної проблеми, вивченні закономірностей функціонування освітніх систем у різних країнах шляхом пізнання спільного й відмінного у їх розвитку щодо теорії та практики реалізації професійного самовизначення. Пошуки загального і специфічного в освітніх системах різних країн, ознайомлення з міжнародним досвідом щодо професійного самовизначення, самореалізації та самовдосконалення, сприятимуть осмисленню та узагальненню цінних освітніх традицій у світі, інтеріоризуючи та творчо інтерпретуючи цей досвід у розвиток національної системи освіти.

Дякую за увагу!

Здобувачу було задано **11 запитань**, на які доповідач надав обґрунтовані відповіді та пояснення.

Запитання задавали:

Окольніча Тетяна Володимиріна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор. Шановний Микола

Михайловичу, крім виокремлення основних історичних етапів розвитку проблеми професійного самовизначення, які були зазначені у виступі, чи визначали Ви періодизацію розвитку власне самого поняття «професійне самовизначення»?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Так. Періодизація розвитку власне самого поняття «професійне самовизначення» включає чотири основні етапи, які співвідносяться з віковими періодами розвитку особистості: 1) формування професійних намірів, який переживають підлітки, 2) цілеспрямована професійна підготовка, характерна для періоду ранньої та зрілої юності, 3) етап профадаптації, 4) етап подальшої реалізації особистісного потенціалу у трудовій діяльності дорослої людини.

Руденко Тетяна Василівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Миколо Михайловичу, окресліть роль професійної орієнтації у процесі професійного становлення особистості?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Професійна орієнтація забезпечує ознайомлення зі змістом і перспективами розвитку професій, формами та умовами їх здобуття, станом та потребами ринку праці в кадрах, вимогами професій до особистості, можливостями професійно-кваліфікаційного становлення.

Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор. Шановний Миколо Михайловичу, вкажіть, які основні напрями профорієнтаційної роботи з учнями старшої школи виокремлюють провідні науковці?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Якщо акцент зробити на сучасному етапі розвитку проблеми, то такі науковці як Д. Закатнов, М. Кузів, П. Шавір, Б. Федоришин, Ю. Загребнюк основними напрямками профорієнтаційної роботи з учнями 10–11-х (12-х) класів визначають такі: 1) головний акцент – ціннісно-моральна складова професійного самовизначення; 2) профінформаційна допомога – створення розвинутої когнітивної бази вибору майбутньої професії; 3) профконсультативна допомога – зіставлення вимог, які ставить професія до особистості, з особливостями особистості школяра; 4) допомога у розробці розгорнутого особистого професійного плану, який передбачає реальні альтернативи вибраній професії.

Рацул Анатолій Борисович, завідувач кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, професор. Шановний Миколо Михайловичу, здійснюючи історико-педагогічне дослідження, уточніть, на які нормативно-правові документи Вами було зроблено акцент?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Здійснюючи дослідження окресленої проблеми в історико-педагогічній ретроспективі серед значної кількості нормативно-правових документів, ми зацентували увагу на таких: 1) Якщо взяти до уваги період зародження та розвитку проблеми (30-ті рр. – 50-ті рр.), то такими нормативно-правовими документами були: Постанова ЦК ВКП(б) «Про початкову і середню школу» (1931), Постанова ЦК ВКП(б) «Про педологічні переключення в системі Наркомосу» (1936), Постанова РНК СРСР

«Про навчання підлітків, які працюють на підприємствах» (1943), Положення про школи робочої молоді, Рекомендації Міжнародної організації праці «Щодо професійного навчання».

2) Другий період (60-ті – 80-ті рр.) – характеризується ухваленням Закону України «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958), в Українській РСР (1959), Указ Ради Міністрів СРСР «Про навчання учнів старших класів у середніх загальноосвітніх школах автосправи» (1969), Постанова Ради Міністрів СРСР «Про організацію міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і професійної орієнтації учнів» (1974), Збірник наказів та інструкцій міністерства освіти Української РСР «Про проведення систематичної роботи по професійній орієнтації учнів», «Про професійну орієнтацію учнівської молоді»; Постанова ЦК КПРС «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи» (1984), Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про покращення трудового виховання, професійної орієнтації школярів та організації їхньої суспільно корисної, виробничої праці» (1984); Постанова Верховної Ради СРСР «Про реформу загальноосвітньої і професійної школи» (1984), Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Основні напрями перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в країні» (1987).

3) Що ж до третього періоду розвитку проблеми (починаючи з 90-х років ХХ століття і до сьогодення), то питання професійного самовизначення окреслювались у змісті наступних документів: Концепція державної системи професійної орієнтації населення (1994), Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат (1993), Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (1995), Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998), Положення про організацію професійної орієнтації населення, Концепція профільного навчання у старшій школі (2003, 2009), Державні гарантії зайнятості молоді, Закон України «Про освіту» (2017), Національна доктрина розвитку освіти, наказ «Про затвердження Плану спільних дій Міністерства праці та соціальної політики України та МОНУ щодо удосконалення співпраці державної служби зайнятості та органів управління освіти і науки у сфері зайнятості та підготовки кадрів для потреб роботодавців», Професійно-технічна освіта. Освітні стандарти, навчальні плани та програми, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та інших.

Кравцова Тетяна Олександріна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Миколо Михайловичу, аналізуючи позиції науковців щодо проблеми розвитку професійного самовизначення у 30-х рр. ХХ – ХХІ ст., окресліть форми вияву досліджуваного феномену, наприклад у вищій школі?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Професійне самовизначення має такі форми вияву у процесі становлення студента як майбутнього фахівця: 1) прагнення до високих професійних досягнень, 2) бажання розвивати власний соціальний досвід, 3) здійснювати особистісний розвиток, 4) взаємодіяти в

різних умовах з іншими, 5) використання можливостей середовища закладу вищої освіти для реалізації своїх прагнень.

Філоненко Оксана Володимиріна, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти, доктор педагогічних наук, професор. Шановний Миколо Михайловичу, зазначте, досвід яких зарубіжних країн Ви аналізували, визначаючи тенденції професійного самовизначення школярів та на прикладі якоїсь країни стисло зазначте складові цього досвіду?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Польща, Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія, США.

Покажемо складові цього досвіду на прикладі Німеччини, де позитивними змінами реформування системи освіти НДР в напрямку професійного самовизначення молоді є поява у 1959 р. нових предметів: «Креслення» і «Введення в соціалістичне промислове і сільськогосподарське виробництво», положень про єдність освіти й виробничої праці, за цих умов політехнічна освіта стає частиною навчання і виховання на всіх етапах народної освіти. А згідно «Закону про єдину соціалістичну систему освіти» (1965 р.) профконсультування входить як складова загальної освіти для учнів 6–12 класів (своєрідна спроба поєднати навчання і працю). Однак, визначальними у процесі професійного самовизначення були потреби народного господарства, а не прагнення самих школярів.

Спроби реформування освіти ініціювалася багатьма німецькими педагогами (Г. Піхта, В. Клафкі, Х. фон Хентіг, В. Флітнер, В. Ділтей), а також організаціями (Рада з питань освіти Німеччини, Федеральне відомство з питань праці), що займалися питаннями профорієнтації учнівської молоді та профільного навчання в шкільній освіті ФРН. Ряд елементів профільного навчання було включено у навчальні плани і програми: предмети «Трудове навчання», «Працевзнавство» тощо.

Значним кроком з 70-х років ХХ ст. було налагодження співпраці школи та профконсультативної служби, а також запровадження практики учнів на підприємствах (1977 рік).

На відміну від НДР, у ФРН зберегли свою діяльність профконсультативні бюро при біржах праці. А в 1952 році було створено Федеральне відомство працевлаштування та забезпечення безробітних. Саме цей рік можемо вважати періодом створення єдиної організації зайнятості в країні.

Ляшенко Ростислав Олександрович, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Миколо Михайловичу, розкриваючи сутність дефініції «професійне самовизначення», чи однаковий зміст це поняття мало в окреслені Вами періоди?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. У визначені нами періоди питання професійного самовизначення почало розглядатися як наукова проблема лише з 90-х рр. ХХ ст. До цього його змістовна сутність була представлена через систему здійснення профорієнтації.

Сутністю професійного самовизначення є процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності, полягає в усвідомленні особистістю себе як суб'єкта конкретної професійної діяльності

(ідентифікація себе щодо обраної професії або вже виконуваної роботи і всієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації) і передбачає самооцінку людиною індивідуально-психологічних якостей та зіставлення своїх можливостей з психологічними вимогами професії до спеціаліста, активним пошуком можливостей для самореалізації та власного професійного саморозвитку.

Узагальнення сучасних поглядів учених на окреслену проблему, дозволяє сформулювати такі загальні теоретико-методологічні положення дослідження змістовного наповнення професійного самовизначення особистості: 1) сутність пов'язана з ціннісно-сисловою природою взаємодії людини й світу, індивіда й професії; 2) як системне утворення воно закономірно формується у процесі професіоналізації індивіда, основною умовою виходу на рівень самовизначення є розвиток рефлексивної свідомості та самосвідомості фахівця; 3) забезпечує об'єктивацію суб'єктних якостей особистості професіонала; 4) включає в себе два аспекти: професійний і особистісний; 5) може мати як ситуативний характер, так і виступати особистісною характеристикою професіонала; 6) можливе через розкриття його передумов, структурних і динамічних характеристик.

Кашуба Людмила Володимирівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Миколо Михайловичу, на основі аналізу досліджень провідних науковців у період 30-х років ХХ – ХХІ століття, який Вами було здійснено, які Ви виокремлюєте тенденції у сучасному освітньому просторі, що пов'язані зі сферою освіти та професійним самовизначенням молоді?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. На основі аналізу досліджень провідних науковців та враховуючи власний досвід вивчення проблеми, зазначаємо, що у сучасному освітньому просторі доречним є виокремити низку тенденцій, пов'язаних зі сферою освіти та професійним самовизначенням молоді: 1) зростання престижу освіти взагалі й технічної освіти зокрема, де професійна освіта представлена як одна з основних цінностей суспільства, без якої неможливі ні становлення особистості, ні подальший розвиток суспільства; 2) зміна цільових настанов професійної освіти як соціального інституту: від забезпечення потреб держави у фахівцях різного профілю до задоволення різноманітних освітніх потреб особистості заради її розвитку й самореалізації, а також для забезпечення її конкурентоспроможності на ринку праці; 3) зміна характеру попиту на робочу силу: необхідно досягти такого рівня кваліфікації, що дозволить продуктивно працювати в умовах інформаційного суспільства; 4) внутрішня реорганізація освіти відповідно до вимог ринкової економіки.

Завітренко Долорес Жораївна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Миколо Михайловичу, розкрийте характерні риси профорієнтації в країні кожного періоду в окреслених хронологічних межах?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Розвиток професійної орієнтації протягом кінця 30-х до кінця 50-х років характеризувався, по-перше, відсутністю вивчення індивідуальних особливостей людини, її нахилів та

здібностей, натомість метою роботи з професійної орієнтації стало виявлення соціальних мотивів та морально-політичної зрілості особи. По-друге, епізодичністю досліджень з профорієнтації учнівської молоді. По-третє, профорієнтація проводилася педагогами-ентузіастами. Проблема профорієнтації набула індивідуально-психологічного, людинознавчого аспекту і перетворилася на психолого-профорієнтаційний супровід індивіда на всіх етапах його професійного шляху.

Проблема розвитку освіти та педагогічної думки щодо питань самовизначення особистості в професії, починаючи з 50-х років ХХ ст., характеризується обґрунтуванням та введенням в практику школи концепції виконавчої профорієнтації (А. Голомшток, О. Волковський, Є. Мілерян, І. Назімов, Б. Федоришин). Однією з цінних ідей науковців була проблематика формування професійних інтересів учнів. Наприклад, важливою ідеєю Б. Федоришина, яка реалізується й сьогодні, була реальна свобода вибору для кожного члена суспільства свого місця на ринку праці, різноманітне сприяння підвищенню соціально-професійної мобільності робочої сили, формування її конкурентоспроможності. Цінні ідеї науковців кінця 50-х – 60-х років ХХ ст. щодо розвитку професійної орієнтації, у процесі якої формуються моделі самовизначення та потенційна самоздатність у їх реалізації, стали основою професіоналізації середньої школи.

З 70-х років переважним стало виховання у молоді здібності до самостійного вибору, а у теорії профорієнтації намітився відхід від масових психодіагностичних методик на користь індивідуалізованої допомоги особам.

Наприкінці 80-х років в Україні відродилася повноцінна науково обґрунтована система професійної орієнтації учнівської молоді на державному рівні, яка поєднувала мету, зміст, принципи, організаційні форми, методи і засоби професійної орієнтації та мала на меті допомогти особам, що навчаються, визначитися у виборі майбутньої професії та відповідного навчального закладу для продовження освіти після школи.

Сучасний період розвитку професійної орієнтації спрямований на пошук нових форм і методів цієї діяльності, що обумовлено виникненням нових економічних умов, пов'язаних з переходом до ринкової економіки, нагальними потребами освітніх новацій, структурними змінами в освіті й науці, створенням ефективної системи професійної підготовки молоді.

Краснощок Інна Петрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Микола Михайловичу, зазначте, який педагогічний інструментарій використовувався для формування професійного самовизначення учнівської молоді?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Педагогічний інструментарій був представлений досить широко та мав свою специфіку щодо використання на кожному з періодів. Візьмемо для прикладу перший період (30-50-ті рр.), де активно застосовувались професійні консультації, професійні (психодіагностичні) поради. Наприклад, у 1932 р. у Львові був відкритий заклад професійної орієнтації шкільної молоді «Українська порадня з вибору звання» як наукова комісія в Українському Педагогічному Товаристві «Рідна

школа». При цьому активно використовувались такі методи роботи: 1) організація пропаганди в пресі («Діло», «Жіноча доля», «Новий Час», «Торгівля і Промисл», «Рідна школа», календарі і збірки «Просвіти»); 2) проведення циклу публічних лекцій зі сфери професійної орієнтації, прикладної психології, суспільної економії та гігієни; 3) написання і виголошення рефератів у «Технічному Товаристві», гуртках «Рідної школи», товаристві «Зоря», на з'їзді Українських інженерів.

Дослідницька діяльність порадні здійснювалася у двох напрямках: 1) дослідження вимог, медичних чи фізіологічних показань чи протипоказань, які ставить конкретна професія до людини, її психологічних особливостей, тобто професіографічні дослідження; 2) дослідження здібностей, нахилів, психологічних особливостей, працеспроможності кандидатів. Результати цих досліджень стали підставою до складання професіографічних карт досліджуваної професії. Так, було складено професіографічні карти з точним виділенням психофізичних вимог 64-х професій.

Бабенко Тетяна Василівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановний Миколо Михайловичу, Ваша тема звучить «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», тому зазначте, кого з дослідників та їх наукові ідеї Ви аналізували у вітчизняній науці та серед закордонних учених?

Дубінка М. М.: Дякую за запитання. Серед низки праць 30–40-х років ХХ ст. особливе значення мають наукові пошуки пов'язані з розвитком основних виробничих галузей, важкої промисловості та військової галузі. Цей період знаменується напрацюваннями В. Дружиніна, В. Зінченко, О. Карпенко, Б. Ломова, В. Мерліна, В. Павловського, М. Скрипника, Д. Скуратівського та ін. Завдяки їх дослідженням було зроблено акцент на питаннях здійснення професійної орієнтації тогочасної молоді, проаналізовано стан профорієнтаційної роботи, узагальнено досвід, розкрито причини недоліків у розвитку профорієнтації, їх зв'язки із завданнями організації праці та політехнізації навчання.

Праці С. Геллерштейна, А. Макаренка, Ю. Маліса, Л. Шпільрейна збагатили уявлення про стан, потреби й перспективи проблеми самовизначення особистості. Як результат, науковцями цього періоду було розроблено теоретико-методологічну основу дослідження проблеми професійної діяльності людини.

Активізація наукових досліджень проблеми професійного самовизначення у кінці 50-х – 80-ті роки ХХ ст. пов'язана з такими науковцями, як: Є. Клімов, А. Кірсанов, О. Конєв, Н. Ничкало, Г. Ніков, О. Пономарьов, В. Сафін, В. Сухомлинський, І. Унт та іншими. Неординарні підходи до процесу самовизначення Є. Клімова, дозволили у 70-х роках ХХ ст. зробили вагомий внесок у розв'язання окресленої проблеми щодо окреслення теоретичних основ професіографії та вибору професії. Запропонована ним класифікація професій донині слугує орієнтиром, а методика виявлення професійних інтересів є актуальною і зараз.

У 70–80-ті роки дослідження науковцями питань професійної орієнтації стосувались більше практичної сторони проблеми: (так звана практична профорієнтація): було вивчено роль і місце трудової підготовки учнів у їхньому професійному виборі (П. Атутов, Є. Мілерян, В. Поляков); роль праці й політехнічної діяльності у формуванні всебічно розвинутої і самодостатньої особистості (В. Бондар, Є. Верещак, Ю. Гільбух, О. Киричук, С. Максименко, В. Моляко, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, П. Чамата, В. Чебишева); основні мотиви трудової діяльності (Л. Божович, М. Леонтьєв, С. Рубінштейн); акцентовано увагу на процесі формування професійних інтересів учнів у суспільно корисній праці (Ю. Барабаш, Є. Герасимчук, В. Зайцев); особливості професійних переваг учнів при погодженій взаємодії школи і родини (Л. Ботякова) та ін.

Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. дослідники Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, О. Вітковська, Ю. Завалевський, Є. Головаха, М. Гріньова, І. Зязюн, В. Каплінський, О. Кисла, Г. Кожухар, І. Корнієнко, У. Мороховська, Н. Ничкало, П. Перепелиця, Л. Петриченко, М. Пряжніков, В. Рибалко, В. Сафін, В. Семиченко, О. Скрипченко, О. Туриніна, О. Щотка та ін. розробляли механізми формування професійної мотивації, професійно важливих якостей, фахових здібностей, шляхів становлення професійної самоідентичності.

На сучасному етапі розвитку проблеми професійного самовизначення цінними є напрацювання науковців (Є. Борисов, М. Вечірко, О. Гріньова, Д. Завітренко, Ю. Загребнюк, Д. Закатнов, В. Зінченко, М. Захаров, Ф. Іващенко, В. Кавецький, В. Каплінський, І. Краснощок, М. Кузів, В. Лозовецька, О. Мельник, М. Піддячий, Н. Побірченко, В. Радул, А. Рацул, В. Синявський, М. Тименко, Б. Федоришин, П. Шавір, О. Шкільова та ін.), що стосуються умов створення ефективного організаційно-педагогічного середовища як чинника здійснення професійної орієнтації та самовизначення, визначають закономірності формування досліджуваного феномену, характеризують умови й засоби оптимізації процесу професійного становлення та самореалізації особистості.

У контексті теоретико-практичного аналізу та узагальнення окресленої проблеми значний інтерес представляють зарубіжні дослідження в галузі професійної орієнтації та самовизначення, серед яких виокремлюємо дослідження А. Ватермана, Р. Бернса, Е. Гінзбург, М. Гінзбурга, Дж. Голланда, Т. Девоса, Е. Еріксона, Ч. Кулі, Дж. Левіти, М. Малера, Дж. Марсії, А. Маслоу, Дж. Міда, Ф. Парсонса, Е. Ро, К. Роджерса, Н. Роджерс, Д. Сьюпера, Дж. Міда, Дж. Тернера, Д. Тідемана, В. Франкла, Е. Фромма, С. Фукуями. Авторами зроблено акцент на розкритті феноменів самоідентичності та соціальної ідентифікації, самодетермінації, самоефективності, автентичності особистості, саморозвитку.

ВИСТУПИЛИ:

Науковий консультант: Савченко Н. С., доктор педагогічних наук, професор:

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації: виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану.

У процесі підготовки дисертації Дубінка Микола Михайлович виконав індивідуальний план наукової роботи у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані своєчасно. Здобувач плідно співпрацював з науковим консультантом протягом усього терміну навчання в докторантурі.

2. Актуальність теми дисертаційної роботи.

Одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти в Україні є підготовка молоді до професійного самовизначення, основою якого є набуття особистістю знань про професії, самопізнання та самооцінка індивідуальних особливостей, зіставлення уявлень про себе та професійну діяльність. Значення реальної інформації про професії об'єктивно зростає у зв'язку з докорінними змінами в змісті більшості професій, введенням елементів підприємницької діяльності та інформаційного забезпечення технологічних процесів.

У підходах до оцінки розвитку вітчизняної науки виняткове значення становить урахування пріоритетності людини в системі освіти, де одним із завдань є підготовка особистості, що здатна творчо і критично мислити, аргументовано відстоювати власні погляди, швидко приймати виважені рішення. Це завдання є важливим як для розвитку особистості в цілому, так і для її професійного самовизначення та подальшого становлення зокрема. У зв'язку з цим зміст освіти має відповідати соціальному замовленню суспільства, сприяючи якості свідомого професійного вибору, процесу підготовки та становлення професіонала, а також реалізації особи в професії. Не випадково однією з тенденцій розвитку освіти є створення умов для самовизначення, самоствердження та самореалізації, що є результатом самоорганізації особистості.

Доведено, що українська наука у всі часи еволюціонувала в тісному єдиному зв'язку разом з історичними подіями, розвитком наукових ідей, появою нових представників-науковців, національним рухом та політичною свідомістю українського народу. У концептуальному полі професійного розвитку особистості питання професійного самовизначення людини є важливим етапом її життєдіяльності в цілому та професіоналізації зокрема. Ця наукова проблема має власну історію розвитку та характеризується різноманітністю позицій учених. Питання професійного самовизначення та готовності особистості до його здійснення давно є об'єктом дослідження філософів, психологів, педагогів, соціологів. Вони були і є предметом суспільного обговорення в різні історичні періоди. Тому актуальним є виокремлення й аналіз поетапності становлення ідей професійної орієнтації та, власне, проблеми професійного самовизначення особистості, з моменту їх зародження з метою узагальнення досвіду та використання цінних ідей в умовах сьогодення. Ретроспективні підходи розуміння та подальшого

з'ясування наукової сутності як особистісного, так і професійного самовизначення є підґрунтям для досліджень різних напрямів професійного зростання та способів професійної реалізації фахівців у сьогоденні. І саме починаючи з ХХ століття вітчизняна наука набула зовнішніх характерних рис, сформувалася її наукова парадигма щодо проблеми самовизначення, а на сучасному етапі вона набуває свого подальшого теоретичного розвитку та вдосконалення практичних шляхів реалізації її основних векторів.

Актуальність теми, відсутність цілісного дослідження проблеми професійного самовизначення в історико-педагогічному висвітленні, що було б спрямоване на вивчення особливостей становлення і розвитку проблеми самовизначення в історичній ретроспективі, на представлення хронології цього процесу з врахуванням економічних, політичних та соціальних умов, на комплексне висвітлення позицій науковців щодо теорії та практики розв'язання важливих завдань самовизначення, й зумовило вибір теми дисертаційної роботи: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)».

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481), у рамках якої досліджено формування основ професійного самовизначення молоді, виявлено тенденції розвитку змісту освіти в Україні у період 30-х років ХХ – ХХІ століття та особливості реалізації особистісно-професійного самовизначення молоді людини в історії педагогіки України (30-ті роки ХХ – ХХІ століття), визначено основні напрями застосування історико-педагогічного досвіду в сучасній практиці.

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) (протокол № 4 від 26 вересня 2022 року).

4. Наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

проведено системне дослідження теорії і практики формування професійного самовизначення в окреслених хронологічних межах (30-х рр. ХХ – ХХІ століття) та здійснено історіографічний аналіз проблеми; запропоновано авторське визначення термінів «самовизначення особистості», «професійне самовизначення»; досліджено та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку проблеми професійного самовизначення особистості, що включає такі періоди та етапи становлення: І період 1930 – 1950 роки – закладання основ професійного самовизначення, який має два етапи: 1930 – 1936 роки та 1936 – 1950 роки. Етап 1930 – 1936 роки характеризується індустріалізацією країни, розвитком ринку праці, впровадженням трудової та

професійної підготовки в освітніх закладах, що сприяло розвитку досліджень проблеми професійного вибору. Другий етап 1936 – 1950 роки – згорання різних напрямів діяльності щодо професійного самовизначення особистості, що обумовлено поступовим знищенням у 30-х роках ринкової економіки, Другою світовою війною, переходом до адміністративних методів кадрової роботи, зокрема в галузі профорієнтації; II період – кінець 50-х – 1990-ті роки – період відродження процесу професійного самовизначення особистості, в якому необхідно виокремити два етапи: 1958 – 1984 роки і 1984 – 1990-ті роки. Перший етап характеризується подальшим зміцненням зв'язку навчання та виховання з життям, практикою, покращенням підготовки школярів до свідомого вибору професії та праці у народному господарстві. Етап, який охоплює 1984 – 1990 роки, характеризувався формуванням державної системи професійної орієнтації, зростанням ролі системно-організаційних та індивідуально-особистісних передумов трансформації школи; III період – з 1991 року до сьогодні – період становлення і розвитку особистості як активного суб'єкта професійного самовизначення; виявлено особливості і тенденції розвитку професійного самовизначення особистості у процесі аналізу діяльності професійно-освітніх асоціацій та організацій (перших бюро профконсультації, товариств профорієнтаційного спрямування та ін.) в Україні у досліджуваній період; з'ясовано чинники становлення профорієнтації та професійного самовизначення в 30-х рр. XX – XXI столітті (політичні, економічні, соціокультурні); проаналізовано сучасний стан теорії і практики здійснення профорієнтації та професійного самовизначення молоді в Україні та за кордоном і визначено перспективні напрями вдосконалення окресленого процесу. У відповідності до виділених історичних етапів визначено нормативно-правові основи, зміст та напрями розвитку професійної орієнтації та професійного самовизначення у 30-х рр. XX – XXI столітті;

уточнено: сутність поняття «професійна орієнтація»; передумови зародження профорієнтації; історіографію проблеми професійного самовизначення та професійного становлення особистості в Україні;

подальшого розвитку в дослідженні набули: систематизація законодавчо-нормативних документів, що унормовують розбудову змісту освіти загалом та вивчення питань професійного самовизначення зокрема; впровадження ідей учених і педагогів 30-х рр. XX – XXI століття щодо особливостей організації, форм та механізмів здійснення профорієнтації та професійного самовизначення; теоретичні положення щодо вдосконалення змісту професійної освіти в контексті професіоналізації майбутніх фахівців, що є поліаспектним процесом та характеризується як базис їхньої самореалізації й самовдосконалення; перспективні напрями впровадження вітчизняного та зарубіжного досвіду в теорію та практику професійного самовизначення.

5. Наукове та практичне значення дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його висновки, узагальнені положення, рекомендації можуть бути використані для наукових розвідок з історії професійної освіти, історії

педагогіки, для розв'язання практичних завдань професійного самовизначення в середовищі закладів загальної середньої, позашкільної та вищої освіти.

Основні теоретико-практичні результати роботи відображають об'єктивну інтерпретацію розвитку проблеми професійного самовизначення у вітчизняній педагогічній теорії та практиці з 30-х рр. ХХ – ХХІ століття. Сформульовані в дослідженні положення та висновки дають можливість доповнити змістовну сторону циклу дисциплін професійної підготовки здобувачів вищої освіти, що сприятиме підсиленню інтелектуально-пізнавального потенціалу та збагаченню практичного досвіду майбутніх фахівців, вдосконаленню їх фахового рівня; стимулюватиме до критичної оцінки існуючих освітніх систем щодо їх історико-педагогічної значущості.

Матеріали наукового пошуку можуть бути спроектовані на сучасне полікультурне освітнє середовище України.

6. Повнота викладення матеріалу дисертації в наукових публікаціях.

Результати дисертаційного дослідження розкрито у 55 наукових працях (із них 49 одноосібних): 36 віддзеркалюють основні результати дослідження (із них 26 статей у наукових виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України, 2 розділи в колективних монографіях, 8 статей у закордонних наукових виданнях (із них 5 статей в наукових виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus та Web of Science); публікації, які додатково презентують наукові результати докторської дисертації: 16 тез у матеріалах науково-практичних конференцій; 3 публікації в інших виданнях.

Основні результати та висновки дослідження обговорено й викладено в доповідях, що були оприлюднені на конференціях різного рівня:

міжнародних – «Сучасні проблеми підготовки та удосконалення педагога» (Україна, Чернігів, 2018), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Україна, Мукачеве, 2018), «Проблеми та перспективи професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції» (Україна, Кропивницький, 2019), Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Україна, Запоріжжя, 2020), «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні» (Україна, Львів, 2020), «Role of science and education for sustainable development» (Польща, Катовіце, 2021), «Філософські аспекти професійної освіти» (Україна, Херсон – Кропивницький, 2022), «Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку» (Чехія, Прага, 2022), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Польща – Україна, Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон, 2024), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Болгарія, Пештера, 2024), «Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives» (Литовська Республіка, Вільнюс, 2024), «Actual Problems of Improving Farming Productivity and Agroecology» (Україна, Дніпро, 2024), міжнародному науковому симпозиумі – «Innovation in der modernen Wissenschaft» (Німеччина, Карлсруе, 2024);

всеукраїнських (з міжнародною участю) – «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Україна,

Херсон, 2016), «STEM-освіта як шлях до інноваційного розвитку національної освіти» (Україна, Херсон, 2016), «Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи» (Україна, Херсон, 2017), «Від знаннєвої парадигми до компетентнісної: реалії, перспективи» (Україна, Херсон, 2017), «Он-лайн освіта: від теорії до практики» (Україна, Херсон, 2018);

всеукраїнських – «Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний виміри», (Україна, Херсон, 2018; 2019), «Новітні напрями в галузі права та освіти» (Україна, Херсон, 2019), «Теорія і практика естетичного виховання у закладах освіти» (Україна, Кропивницький, 2021), «Актуальні питання сучасної науки: історія, теорія, практика» (Україна, Харків, 2023), «Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів» (Україна, Кропивницький, 2023), «Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців» (Україна, Кривий Ріг, 2023), «Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій» (Україна, Кропивницький, 2024), «Зарубіжна та українська культура: питання теорії, історії, методики» (Україна, Херсон, 2024);

регіональних (міжвузівських) – «Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі» (Україна, Харків, 2019), «Український учитель у контексті глобалізаційних процесів» (Україна, Кропивницький, 2021).

7. Ступінь обґрунтованості наукових положень.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується логікою подання матеріалу дисертаційної роботи, послідовністю розв'язання поставлених завдань, репрезентативністю джерельної бази та широкою апробацією результатів, висновками, які подані до кожного розділу, рекомендаціями щодо використання позитивного закордонного досвіду формування в молоді, що навчається, компетентності у виборі професії в українських школах, загальних висновках, у додатках до дисертації. Достовірність отриманих висновків підтверджено використанням адекватних методів дослідження, а також об'єктивним аналізом використаних джерел, що відповідає усім вимогам до педагогічних досліджень такого рівня і підтверджується представленими довідками про впровадження.

8. Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність установленим вимогам щодо оформлення.

Дисертація має традиційну структуру та складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Робота написана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності за представленим планом та відповідно до теми. Здобувачем доведено реалізацію поставленої мети. Логічним завершенням дослідження є обґрунтовані відповідно до завдань загальні висновки.

Список використаних джерел вміщує перелік опрацьованої літератури.

Автор підтверджує запропоновані аналізи, висновки та свою думку матеріалами додатків. Дисертація написана грамотно, українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Дисертація оформлена згідно з чинними вимогами.

Зміст реферату є ідентичним до змісту дисертації. Реферат достатньою мірою висвітлює основні наукові і практичні положення дисертаційної роботи.

9. Загальний висновок.

У докторській роботі Дубінки М. М. розкрито актуальну проблему професійного самовизначення в історико-педагогічному висвітленні, що спрямоване на вивчення особливостей становлення і розвитку проблеми самовизначення в історичній ретроспективі та на представлення хронології цього процесу з урахуванням економічних, політичних та соціальних умов, що дозволило комплексно висвітлити позиції науковців щодо теорії та практики розв'язання важливих завдань самовизначення в окреслених хронологічних межах.

Досліджено переваги й недоліки в процесі реалізації професійного самовизначення молоді на підставі аналізу історичного досвіду кожного етапу окресленого періоду.

На основі об'єктивних критеріїв (зміст нормативно-правових документів, що регламентували реалізацію самовизначення молоді в різні історичні етапи визначеного періоду; зміст організаційно-педагогічного забезпечення цього процесу; кількість і якість наукових досліджень, які віддзеркалювали рівень розвитку окресленої проблеми; аналіз діяльності професійно-освітніх асоціацій та організацій щодо професійного самовизначення особистості та трансформації змістовної сторони проблеми; вплив освітнього середовища та засобів масової інформації на формування професійного самовизначення особистості) Дубінка М. М. виокремлює та обґрунтовує такі основні періоди та етапи становлення проблеми професійного самовизначення особистості у 30-ті роки ХХ – ХХІ столітті:

I період 1930 – 1950 роки – закладання основ професійного самовизначення, який має два етапи: 1930 – 1936 роки та 1936 – 1950 роки. Етап 1930 – 1936 роки характеризується індустріалізацією країни, розвитком ринку праці, впровадженням трудової та професійної підготовки в освітніх закладах, що сприяло розвитку досліджень проблеми професійного вибору. Другий етап 1936 – 1950 роки – згортання різних напрямів діяльності щодо професійного самовизначення особистості, що обумовлено поступовим знищенням у 30-х роках ринкової економіки, Другою світовою війною, переходом до адміністративних методів кадрової роботи, зокрема в галузі профорієнтації.

II період – кінець 50-х – 1990-ті роки – період відродження процесу професійного самовизначення особистості, в якому необхідно виокремити два етапи: 1958 – 1984 роки і 1984 – 1990-ті роки. Перший етап характеризується подальшим зміцненням зв'язку навчання та виховання з життям, практикою, покращенням підготовки школярів до свідомого вибору професії та праці у народному господарстві. Етап, який охоплює 1984 – 1990 роки, характеризувався формуванням державної системи професійної орієнтації, зростанням ролі системно-організаційних та індивідуально-особистісних передумов трансформації школи.

III період – з 1991 року до сьогодні – період становлення і розвитку особистості як активного суб'єкта професійного самовизначення. Для розкриття цього процесу, автором використано достатню джерельну базу.

Обрана докторантом тема відноситься до актуальної проблематики, пов'язаної з удосконаленням теоретичних і практичних підходів до процесу професійного самовизначення особистості як активного суб'єкта. Слід зазначити, що наукове дослідження є суттєвим внеском у розв'язання проблеми становлення і розвитку особистості, самовизначення молодшої людини в історії освіти України ХХ – ХХІ століття.

Усі результати дослідження, що виносяться на захист, отримані особисто здобувачем, є його власним здобутком і мають практичну та теоретичну цінність. Ідеї та елементи наукових праць інших науковців, цитати супроводжуються належними посиланнями на авторів та джерела інформації.

Тема дисертації повністю відповідає спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням Дубінка Микола Михайлович виявив себе як дисциплінована, відповідальна людина та професійний викладач, який уміє поставити і розв'язати складні наукові завдання, володіє методами наукових досліджень, комунікаційними та іншими компетентностями, що дозволило цілісно, у логічній послідовності представити результати власних досліджень.

Вважаю, що здійснене докторантом дослідження: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» виконане на належному рівні і становить цілісне, завершене наукове дослідження, у якому досягнута окреслена мета, реалізовані поставлені завдання. У цілому, робота відповідає ustalеним вимогам, заслуговує на позитивну оцінку.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Растригіна А. М., доктор педагогічних наук, професор:

Актуальність теми дослідження та її наукова затребуваність

Актуальність обраної проблеми дослідження на рівні докторської дисертації не викликає сумніву, оскільки питання професійного самовизначення наразі потребує новітнього бачення, пов'язаного з необхідністю ефективної реалізації молодого покоління згідно змін у змісті більшості професій, введенням елементів підприємницької діяльності та інформаційного забезпечення технологічних процесів тощо. У таких обставинах стає зрозумілою *доцільність* аналізу й вивчення історико-педагогічного аспекту досліджуваної проблематики, котра має власну історію розвитку, характеризується різноманітністю наукових поглядів на різних етапах її становлення. Відтак, дослідження теоретичних та практичних основ розвитку професійного самовизначення особистості, представлених у наукових дослідженнях 30-х років ХХ – ХХІ століття, з метою переосмислення, систематизації, концептуалізації існуючого досвіду та його екстраполяції у сучасний освітній простір задля забезпечення умов для особистісної зорієнтованості молодшої людини у професійному самовизначенні через формування світогляду як узагальненої форми самосвідомості, що

виявляється у прагненні оцінити себе з позицій декларованих у суспільстві і фактично пануючих у ньому цінностей та «відкриттям Я», що має прояв через почуття власної індивідуальної цілісності і неповторності є дійсно на часі. Тож, *своєчасність* звернення до проблеми професійного самовизначення особистості обумовлена потребами суспільства в кваліфікованих фахівцях, що мають високий рівень сформованості фахових компетентностей, здатні ефективно розв'язувати професійні завдання, передбачати та вирішувати проблеми, усвідомлювати власне професійне призначення, мати високий рівень рефлексії та здатності до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації в обраній професії.

Актуальність, доцільність й своєчасність звернення до обраної проблеми підсилюється ще й її відповідністю до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) (протокол № 4 від 26 вересня 2022 року).

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дослідження їх достовірність та повнота викладу в опублікованих працях

Маємо засвідчити, що обґрунтування обраної теми дисертації є методологічно й теоретично переконливим, а сукупність завдань для її вирішення сприяє розкриттю проблеми та досягненню мети дослідження. Зміст роботи в цілому відповідає поставленій меті і завданням; висновкам, поданим до кожного розділу дисертації, властиві логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й об'єктивності; загальні висновки до роботи в цілому відповідають завданням дослідження. В якості позитиву зазначимо, що поставлені завдання корелюють з провідною ідеєю дослідження, що забезпечує чіткий алгоритм розгортання дослідження.

Концепція дослідження розкривається через зміст взаємопов'язаних й взаємообумовлених концептів: *методологічного* (наукові підходи, принципи, методи наукового пошуку); *теоретичного* (уточнення наукового апарату, обґрунтування ключових дефініцій, виокремлення чинників(передумов) розвитку проблеми професійного самовизначення в окреслений період); *практичного* (інструментарій: форми, методи, прийоми, засоби ефективності здійснення практики професійного самовизначення молоді; критично-конструктивний аналіз прикладних аспектів досліджуваного феномену; оцінювання та узагальнення позитивного історико-педагогічного досвіду задля його екстраполяції у сьогодення).

Здобувачем вдало визначено *хронологічні межі* дослідження, *нижня* з яких, зумовлена економічними причинами, пов'язаними з бурхливим зростанням виробництва і потребою роботодавців в якісному відборі і

підготовці кадрів («промисловий бум») та з міграцією значних мас населення з сіл у міста в пошуках роботи. Саме у 30-х роках ХХ століття відкриваються перші Бюро професійної консультації (за період з 1930 до 1933 р. відкрито 47 бюро профконсультації). Цілі та зміст роботи профконсультаційних бюро, сформульовані у Положенні НКП РРФСР від 18 лютого 1929 року, передбачали доцільний добір, розподіл та використання робочої сили (у тому числі підлітків) та скорочення плинності з урахуванням спеціальних здібностей, протипоказань до професії, праці щодо різних професій. Уся робота, яку проводили науково-дослідні інститути, лабораторії, кабінети і бюро, стояла осторонь від школи. У травні 1931 року Всесоюзний психотехнічний з'їзд підкреслив необхідність істотної перебудови профорієнтації і перенесення її в загальноосвітню школу; *верхня* – сучасний стан розв'язання проблеми професійного самовизначення особистості як активного суб'єкта та поява цілої низки досліджень українських науковців, предметом яких є процес підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення.

Дисертантом загалом доцільно систематизовано *джерельну базу* за напрямками: 1) *документальні джерела досліджуваного періоду*: нормативно-правові акти та архівні документи (закони, постанови, накази, резолюції, інструкції партійних та державних органів влади різного рівня, органів управління освітою (Наркомосу, інших міністерств і відомств, Міністерства освіти), рекомендації МОП, дорадчих органів та комітетів, звернення тощо), що розкривають питання профорієнтації та професійного самовизначення осіб, що навчаються, видані у досліджуваній період; 2) *інтерпретаційні джерела*: праці вітчизняних та зарубіжних науковців, педагогів і діячів освіти, які були сучасниками досліджуваного періоду; наукові дослідження сучасних авторів, що висвітлюють історію розвитку професійного самовизначення 30-х років ХХ – ХХІ століття; дисертаційні роботи, монографії, автореферати дисертацій, наукові статті, матеріали науково-практичних міжнародних та всеукраїнських конференцій, предметом яких є професійне самовизначення особистості або дотичні до окресленої проблеми питання; 3) *матеріали періодичних видань*, що сприяли вивченню урядової політики щодо освіти та окремих аспектів упровадження педагогічного досвіду з реалізації завдань профорієнтації та професійного самовизначення (наукова преса, статті газет і журналів, на сторінках яких висвітлювалася проблема професійного самовизначення у 30-ті роки ХХ – ХХІ століття); 4) *довідкова література* – словники, довідники, енциклопедії, аналіз яких дозволив дослідити понятійно-категоріальний апарат, який конструює предмет нашого дослідження; 5) *навчальні та методичні джерела* – навчальні плани, навчальні програми, підручники та посібники, що видавалися протягом хронологічних меж дослідження; 6) *ресурси мережі Інтернет*, у яких представлено сучасний стан проблеми професійного самовизначення з позицій провідних науковців та педагогів-практиків.

Тож, структурна єдність та системність підходів, обґрунтованість теоретичних засад, використання комплексу взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів дослідження (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація, узагальнення, порівняльно-історичний, історико-

структурний, проблемно-хронологічний метод, термінологічний аналіз), залучення широкого кола джерелознавчої бази, що характеризується ґрунтовним вивченням і критичним аналізом зазначених наукових праць, належний рівень апробації матеріалів дисертації у виступах на науково-практичних конференціях різного рівня, впровадження результатів дослідження в освітній процес ЗВО України, доводять ґрунтовність отриманих висновків, підтверджують теоретичну значущість та практичну цінність отриманих Дубінкою М. М. результатів.

Основні результати дослідження відображено у 55 наукових працях (із них 49 одноосібних), серед яких: 36, де розкрито основні результати дослідження (із них 26 статей у наукових виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України, 2 розділи в колективних монографіях, 8 статей у закордонних наукових виданнях (із них 5 статей в наукових виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus та Web of Science); публікації, які додатково презентують наукові результати докторської дисертації: 16 тез у матеріалах науково-практичних конференцій; 3 публікації в інших виданнях.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертаційної роботи відповідає вимогам до докторських дисертацій.

Матеріали *кандидатської дисертації* на тему «Розвиток пізнавального інтересу в молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського» у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура роботи та її оформлення

Дисертація має традиційну структуру й складається з анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача, переліку умовних скорочень, вступу, п'ятих розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Зазначимо, що дисертаційна робота Миколи Дубінки докладно й доказово розкриває вихідні науково-теоретичні положення, що визначають позицію автора.

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, його мету та завдання, об'єкт і предмет; окреслено хронологічні межі дослідження, що охоплюють період з 30-х років ХХ та ХХІ століття; представлено його провідну ідею та концепцію, ґрунтовану на трьох взаємопов'язаних концептах (методологічний, теоретичний, практичний); подано теоретико-методологічну основу та джерельну базу; аргументовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; відображено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження та їх висвітлення в наукових публікаціях. Структура роботи в цілому не викликає заперечень, дисертацію оформлено згідно чинних вимог.

У *першому розділі*, присвяченому теоретико-методологічним основам дослідження проблеми формування самовизначення особистості, визначено концептуальні засади дослідження, подано історіографію та джерелознавчу базу досліджуваної проблеми, розглянуто феномен самовизначення як соціально-педагогічну проблему та представлено періодизацію розвитку

досліджень професійного самовизначення особистості. *Другий розділ* присвячено розглядові теоретичних засад та практичних напрацювань з формування основ самовизначення у змісті вітчизняної освіти 30-х років ХХ століття, де дисертанту вдалося визначити тенденції розвитку змісту освіти тих часів, розглянути процес особистісно-професійного самовизначення учнівської молоді й схарактеризувати загальні положення системи профорієнтації в країні на досліджуваному етапі. У *третьому розділі* увага здобувача була зосереджена на механізмах реалізації професійного самовизначення молоді у процесі адміністративно-правового регулювання взаємодії державних органів влади та масмедіа в Україні в досліджуваний період. А саме: нормативно-правового та організаційно-педагогічного забезпечення реалізації самовизначення в різні історичні періоди; діяльності професійно-освітніх асоціацій та організацій щодо професійного самовизначення особистості; впливу освітнього середовища та засобів масової інформації на формування професійного самовизначення особистості. *Четвертий розділ* містить матеріали, присвячені аналізу власне проблемі професійного самовизначення особистості та шляхам її реалізації у дослідженнях вітчизняних учених згідно запропонованої періодизації. Так, представлено результати аналізу досліджуваної проблеми у змісті діяльності наукових товариств, організацій та фундаторів педагогічної думки у 30–50-ті роки ХХ століття; схарактеризовано стан розвитку проблеми у працях провідних науковців у кінці 50-х – 80-ті роки ХХ століття та визначено напрями розвитку проблеми професійного самовизначення у дослідженнях науковців з 90-х років ХХ століття до сьогодення. У *п'ятому розділі* «Історико-педагогічні рефлексії вітчизняних учених про компаративістські дослідження феномену», автор провів порівняльний аналіз основних тенденцій, що вплинули на професійне самовизначення школярів у закладах загальної середньої освіти України та за кордоном; окреслив тенденції розвитку окресленої проблеми в межах діяльності закладів вищої освіти європейських країн; здійснив моніторинг професійного самовизначення в таких країнах, як США, Німеччина, Франція, Велика Британія, Японія та запропонував практичні рекомендації щодо використання позитивного закордонного досвіду з формування в учнів компетентності у виборі професії в закладах освіти України.

Висновки узагальнюють здобутки автора, комплексно охоплюють узагальнення широкого кола питань згідно поставлених завдань в оперті на значний обсяг відповідних інформаційних джерел та чітко визначену наукову позицію автора і логічно завершують історико-педагогічне дослідження.

Робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему. Оформлення дисертації відповідає діючим вимогам Міністерства освіти і науки України до робіт такого рівня.

Значущість результатів дослідження для науки й практики та можливі шляхи їх використання.

Не викликає сумніву наукова новизна й практична значущість здійсненого дослідження, котрі за низкою ознак дають підстави кваліфікувати його як таке, що привносить *нове розв'язання* досліджуваної проблеми.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*: проведено системне дослідження теорії і практики формування професійного самовизначення в окреслених хронологічних межах (30-х рр. ХХ – ХХІ століття) та здійснено історіографічний аналіз проблеми; запропоновано авторське визначення термінів «самовизначення особистості», «професійне самовизначення»; досліджено та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку проблеми професійного самовизначення особистості; виявлено особливості і тенденції розвитку професійного самовизначення особистості у процесі аналізу діяльності професійно-освітніх асоціацій та організацій (перших бюро профконсультації, товариств профорієнтаційного спрямування та ін.) в Україні у досліджуваній період; з'ясовано чинники становлення профорієнтації та професійного самовизначення в 30-х рр. ХХ – ХХІ столітті (політичні, економічні, соціокультурні); проаналізовано сучасний стан теорії і практики здійснення профорієнтації та професійного самовизначення молоді в Україні та за кордоном і визначено перспективні напрями вдосконалення окресленого процесу. У відповідності до виділених історичних етапів визначено нормативно-правові основи, зміст та напрями розвитку професійної орієнтації та професійного самовизначення у 30-х рр. ХХ – ХХІ столітті.

У змісті роботи також *уточнено*: сутність поняття «професійна орієнтація»; передумови зародження профорієнтації; історіографію проблеми професійного самовизначення та професійного становлення особистості в Україні; та *подальшого розвитку* набули: систематизація законодавчо-нормативних документів, що унормовують розбудову змісту освіти загалом та вивчення питань професійного самовизначення зокрема; впровадження ідей учених і педагогів 30-х рр. ХХ – ХХІ століття щодо особливостей організації, форм та механізмів здійснення профорієнтації та професійного самовизначення; теоретичні положення щодо вдосконалення змісту професійної освіти в контексті професіоналізації майбутніх фахівців, що є поліаспектним процесом та характеризується як базис їхньої самореалізації й самовдосконалення; перспективні напрями впровадження вітчизняного та зарубіжного досвіду в теорію та практику професійного самовизначення.

У процесі дослідження до наукового обігу було введено нові факти, ідеї та підходи, напрацьовані теоретиками та практиками, котрі досліджували питання професійного самовизначення в окреслений період. Представлено перспективні напрями впровадження вітчизняного та зарубіжного досвіду з теорії та практики професійного самовизначення.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його висновки, узагальнені положення, рекомендації можуть бути використані для наукових розвідок з історії професійної освіти, історії педагогіки, для розв'язання практичних завдань професійного самовизначення в середовищі закладів загальної середньої, позашкільної та вищої освіти.

Основні положення дисертаційної роботи, систематизований фактологічний матеріал, рекомендації можна використовувати під час викладання історико-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти, що слугуватиме вагомим доповненням їх змістовної сторони.

Відповідність змісту реферату та публікацій основним положенням дисертації та дотримання академічної доброчесності.

Представлені дисертація та реферат за структурою, змістом та оформленням відповідають чинним правилам та визначеним МОН вимогам до досліджень такого типу, підтверджують наукову достовірність викладених автором результатів. Зміст реферату віддзеркалює основні положення та висновки дисертації. У процесі аналізу їх змісту випадків недотримання академічної доброчесності не виявлено. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Кількість публікацій здобувача за темою дисертації у наукових фахових виданнях України, зарубіжних періодичних виданнях, наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою кабінету міністрів № 1197 від 17 листопада 2021 р. Обсяг та повнота опублікованих праць відповідає змісту дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи теоретичне та практичне значення результатів проведеного дисертантом дослідження, маємо відзначити певні дискусійні моменти та висловити деякі зауваження:

1. Анотація має бути представлена більш розгорнуто й цілісно охоплювати характеристику найбільш значущих наукових досягнень автора.

2. Потребує чіткого визначення (формулювання) концептуальна ідея дослідження, котра має корелювати з темою, а вже потім – розкривати концепти, через які автор її реалізує (До прикладу: концептуальна ідея полягає у дослідженні *генези* розвитку проблеми професійного самовизначення особистості у наукових дослідженнях тридцятих років ХХ століття й по теперішній час).

3. Потребує редагування назва 4 розділу.

4. Наявні концептуальні засади дослідження потребують поглиблення і більш структурованого представлення.

5. Потребує конкретизації, послідовності розкриття змістових характеристик та узгодженості феноменологія ключового поняття дослідження з позицій філософії, соціології, педагогіки: від загального до особливого та одиничного («самовизначення», «професійне самовизначення», «профориєнтація» тощо).

6. Варто уточнити, як саме тенденції розвитку змісту вітчизняної освіти в окреслених межах вплинули на процес професійного самовизначення молоді на кожному із визначених періодів.

7. Ретельного доопрацювання потребує список використаних джерел.

Проте, зазначені зауваження та побажання не зменшують наукового значення дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Підсумовуючи зазначимо, що дисертація Дубінки Миколи Михайловича «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, в цілому є завершеним, самостійним дослідженням, результати якого характеризуються науковою новизною та практичною значущістю. Робота відповідає вимогам до докторських дисертацій згідно пп. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», № 1197 від 17.11.2021 р. й може бути рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Рацул О. А., доктор педагогічних наук, професор:

Дисертаційне дослідження Дубінки Миколи Михайловича присвячене важливій і актуальній проблемі професійного самовизначення особистості, яка відіграє ключову роль у формуванні кар'єрної траєкторії та життєвих перспектив індивіда. Важливість цієї теми зумовлена не лише педагогічними аспектами, але й соціальними та економічними факторами, які впливають на успішність професійної реалізації особистості. У цьому контексті дослідження автора має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки дозволяє науково обґрунтувати процеси розвитку професійного самовизначення та окреслити шляхи вдосконалення цих процесів у сучасних умовах.

Дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) (протокол № 4 від 26 вересня 2022 року).

У дисертації представлено всебічний аналіз наукових джерел, що охоплюють період з 30-х років ХХ століття до ХХІ століття. Особливу увагу автор приділяє дослідженню педагогічних концепцій різних періодів та їхньому впливу на формування сучасних підходів до професійного самовизначення. На основі детального аналізу літератури та проведених експериментальних досліджень здобувач робить важливі висновки щодо розвитку проблеми професійного самовизначення особистості, що свідчить про його глибокі знання в галузі та наукову компетентність.

Робота є систематизованою науковою працею, яка спрямована на глибоке теоретичне осмислення та практичне розв'язання завдань професійного самовизначення особистості.

У результаті аналізу й опрацювання наукових джерел сформульовано основні наукові положення, результати дослідження та висновки, що свідчить про високий рівень науково-дослідницької компетентності здобувача.

Досягнення поставленої мети та завдань дослідження підтверджує зміст дисертаційної роботи, аналіз отриманих дисертантом результатів, що свідчить про теоретико-практичну цінність для педагогічної науки.

Вагомими, що відповідають сучасним вимогам, є впровадження та апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати роботи достатньо широко обґрунтовано і впроваджено в освітянську практику різних регіонів України; вони пройшли належну апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня.

Результати дисертаційного дослідження розкрито у 55 наукових працях (із них 49 одноосібних): 36 віддзеркалюють основні результати дослідження (із них 26 статей у наукових виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України, 2 розділи в колективних монографіях, 8 статей у закордонних наукових виданнях (із них 5 статей в наукових виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus та Web of Science); публікації, які додатково презентують наукові результати докторської дисертації: 16 тез у матеріалах науково-практичних конференцій; 3 публікації в інших виданнях. Окреслені наукові праці відображають зміст рецензованої роботи.

У дисертації зазначено особистий внесок автора в працях, опублікованих у співавторстві.

Отже, дисертація, кількість та обсяг публікацій, їх повнота розкриття змісту дисертації відповідає п. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197).

Аналіз рукопису дисертації дає змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. У роботі дотримані принципи академічної доброчесності. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і слугують для підкріплення результатів здобувача.

Відзначаючи наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження Дубінки М. М., вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження:

1. У вступі потребує підсилення актуальність обраної проблеми.
2. Більш чіткого обґрунтування потребують хронологічні межі дослідження.
3. У методологічному концепті дослідження потрібно уточнити (окрім визначених наукових підходів) принципи та методи організації та проведення дослідження.
4. Робота вимагає більш чіткого та глибокого представлення перспективних напрямів впровадження результатів проведеного дослідження.
5. У додатках варто було б представити скан-копії основних державних документів (у т.ч. й освітніх), що аналізуються у роботі (навчальні плани, програми тощо).

Вважаємо, що дисертація Дубінки М. М. «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» є завершеною науковою працею, ґрунтовною і актуальною, яка має важливе теоретичне і практичне значення.

Дисертаційна робота може бути рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Стратан-Артишкова Т. Б., доктор педагогічних наук, професор:

Дисертаційне дослідження присвячене висвітленню проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття).

У процесі переходу України до ринкової економіки зростає потреба у спеціалістах, які здатні ефективно вирішувати проблеми планування й реалізації власної кар'єри. У зв'язку з цим виникає необхідність формування в молодого покоління активного й творчого ставлення до проблем самоорганізації, самовизначення й самореалізації. Тому одним з пріоритетних завдань системи освіти України на сьогодні є професійне самовизначення молоді. Тому вкрай необхідно дослідити цінні здобутки вітчизняної історико-педагогічної науки для їх творчої інтерпретації їх в умовах сьогодення. Звідси, тема дисертаційного дослідження М. М. Дубінки є безперечно актуальною, адже питання професійного самовизначення та готовності особистості до його здійснення є об'єктом дослідження науковців різних історичних періодів, а узагальнення досвіду, використання цінних ідей в умовах сьогодення, вивчення особливостей становлення і розвитку проблеми самовизначення в історичній ретроспективі, комплексне висвітлення позицій науковців щодо теорії та практики розв'язання важливих завдань самовизначення, є важливим і значущим в умовах сьогодення.

Предметом дисертаційного дослідження є нормативно-правові, теоретичні та практичні засади, зміст, напрями, особливості, чинники розвитку професійного самовизначення у 30-х роках ХХ – ХХІ столітті та розгляд окресленої проблеми в наукових дослідженнях вітчизняних учених, що визначає актуальність виконаного дослідження.

Актуальність теми дослідження підтверджується також тим, що дисертацію виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) (протокол № 4 від 26 вересня 2022 року).

Аналіз категоріального апарату дослідження та змісту дисертації засвідчив, що дисертація відповідає паспорту наукової спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, оцінюється як високий. Достатньою повно та переконливо обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, стан її вирішення та доцільність дослідження.

Аналіз змісту дисертації, а також праць здобувача, опублікованих за її темою, засвідчує, що основні концептуальні положення дослідження викладено змістовно й послідовно, з дотриманням чинних вимог щодо їх обґрунтування. Коректно визначено об'єкт і предмет дослідження, логічно узгоджено його мету і завдання, представлено хронологічні межі дослідження, розкрито провідну ідею дослідження, розкрито його концепцію, (методологічний, теоретичний, практичний концепти), конкретизовано методологічну і теоретичну основу дослідження, застосовано адекватні методи дослідження, що у своїй сукупності дозволило автору системно дослідити визначену проблему. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту, який відповідає поставленій меті.

Ознайомлення з текстом дисертації дає всі підстави розглядати її як цілісне й завершене дослідження, яке має чітко виражену наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Представлено наукову новизну, особливу увагу в якій привертають такі положення: проведено системне дослідження теорії і практики формування професійного самовизначення в окреслених хронологічних межах (30-х рр. ХХ – ХХІ століття) та здійснено історіографічний аналіз проблеми; запропоновано авторське визначення термінів «самовизначення особистості», «професійне самовизначення»; досліджено та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку проблеми професійного самовизначення особистості; виявлено особливості і тенденції розвитку професійного самовизначення особистості у процесі аналізу діяльності професійно-освітніх асоціацій та організацій (перших бюро профконсультації, товариств профорієнтаційного спрямування та ін.) в Україні у досліджуваній період; з'ясовано чинники становлення профорієнтації та професійного самовизначення в 30-х рр. ХХ – ХХІ столітті (політичні, економічні, соціокультурні); проаналізовано сучасний стан теорії і практики здійснення профорієнтації та професійного самовизначення молоді в Україні та за кордоном і визначено перспективні напрями вдосконалення окресленого процесу. У відповідності до виділених історичних етапів визначено нормативно-правові основи, зміст та напрями розвитку професійної орієнтації та професійного самовизначення у 30-х рр. ХХ – ХХІ столітті.

У практичному вимірі значення дисертаційної роботи полягає у тому, що її висновки, узагальнені положення, рекомендації можуть бути використані для наукових розвідок з історії професійної освіти, історії педагогіки, для розв'язання практичних завдань професійного самовизначення в освітньому середовищі закладів загальної середньої, позашкільної та вищої освіти.

Аналізуючи повноту викладення результатів дослідження в опублікованих працях Дубінки М. М. констатую: кількість публікацій здобувача за темою дисертації у наукових фахових виданнях України, зарубіжних періодичних виданнях, наукових періодичних виданнях,

проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою кабінету міністрів № 1197 від 17 листопада 2021 р.; до кожного розділу дослідження надано перелік використаних джерел та праць дисертанта, що відображають основний зміст рецензованої роботи.

Основні положення і результати дослідження обговорювалися на науково-практичних конференціях різного рівня, міжнародному науковому симпозіумі.

Аналіз дисертаційної роботи, а також опублікованих автором матеріалів, засвідчують теоретичну і практичну значущість проведеного наукового педагогічного дослідження, вагомий особистий внесок дисертанта в одержання наукових результатів.

Дисертація має чітку структуру: анотація; вступ; п'ять розділів; висновки до кожного розділу; список використаних джерел до кожного розділу; загальні висновки; додатки. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Текст дисертації оформлено згідно чинних вимог МОН України.

Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною працею дисертанта. Аналіз рукопису дає змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. Усі наукові результати, представлені в роботі, отримані автором особисто. У дослідженні використання наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується посиланням на джерело опублікування, отже дисертант дотримується принципів академічної доброчесності.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, його актуальність та доцільність, висловимо деякі дискусійні положення та побажання:

1. На наш погляд, нижня хронологічна межа дослідження вимагає уточнення, зокрема, бажано конкретно вказати, які саме події стали основою розвитку проблеми профорієнтації та професійного самовизначення особистості у 30-ті роки ХХ ст.

2. На нашу думку, робота значно б виграла, якщо б автор у тексті дисертації різні позиції науковців, напрями, теорії представив у вигляді таблиць. Це унаочнило б представлений матеріал та сприяло б його візуалізації.

3. Вважаємо, що більш глибокого обґрунтування потребує представлений дисертантом аналіз закордонного досвіду практики професійного самовизначення.

4. Дисертація набула б більшої цінності, якби автор конкретизував перспективи, використання результатів дослідження в Україні.

5. Джерелознавча база дослідження вимагає чіткого структурування.

Аналіз дисертаційної роботи та опублікованих праць дає підставу вважати дисертацію Дубінки Миколи Михайловича «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне

значення, відповідає вимогам до такого роду дисертацій і може бути рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

В обговоренні результатів дисертації взяли участь:

Окольнича Т. В., доктор педагогічних наук, професор дала позитивну оцінку дисертаційному дослідженню в цілому, підкресливши ґрунтовність представлення актуальності дослідження, зміст якого спрямований на виокремлення й аналіз поетапності становлення ідей професійної орієнтації та, власне, проблеми професійного самовизначення особистості з моменту їх зародження, з метою узагальнення досвіду та використання цінних ідей в умовах сьогодення. Зазначила, що Дубінка М. М. комплексно представив наукову проблему, яка до цього часу не була предметом спеціального вивчення. Робота є чітко структурованою, що охоплює окреслене коло дослідницьких завдань, характеризується логічним викладом та достатністю доказової бази дослідження. Закцентувала увагу, що зазначені хронологічні межі дослідження є вдало обраними та достатньо обґрунтованими.

Схвалення заслуговує вирішення в роботі низки дослідницьких завдань, а саме: проаналізовано історіографію проблеми професійного самовизначення упродовж окресленого періоду; обґрунтовано методологічні та концептуальні засади дослідження та уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження; досліджено тенденції розвитку змісту освіти в Україні в період 30-х років ХХ – ХХІ столітті та розкрито їх вплив на теорію і практику професійного самовизначення; на основі врахування історико-педагогічних рефлексій науковців, обґрунтовано етапи розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в межах окресленого періоду; систематизовано нормативно-правову базу та організаційно-педагогічне забезпечення реалізації самовизначення у досліджуваних хронологічних межах; проаналізовано сучасний стан здійснення практики професійного самовизначення за кордоном, узагальнено наявний досвід здійснення практики професійного самовизначення в Україні та окреслено перспективні напрями вдосконалення практичних здобутків.

Відзначила детальний аналіз джерелознавчої бази дослідження. Запропонувала дещо уточнити категоріальний апарат. Підкреслила теоретико-практичну спрямованість змісту розділів, що представлені в колективних монографіях та змісту інших публікацій автора, що підтверджують актуальність обраної проблематики для сучасної історико-педагогічної науки та висвітлюють основні положення дисертації. Робота відзначається творчим пошуком та аргументованістю положень дослідження.

Окольнича Т. В., підтримуючи висновки рецензентів, зазначила, що дисертаційна робота Дубінки Миколи Михайловича «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» є завершеним, самостійно виконаним дослідженням і таким, що може бути рекомендованим до розгляду у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Філоненко О. В., доктор педагогічних наук, професор зазначила, що окреслена наукова проблема є актуальною, наукова новизна роботи є чітко визначеною, як того вимагає логіка історико-педагогічного дослідження. Однак, при представленні її характеристик, у рубриці «уточнено» рекомендувала розширити перелік представлених понять, що були деталізовані дисертантом у змісті самої роботи.

Відзначаю всебічність представлення джерелознавчої бази дослідження, що розкриває скрупульозність автора при характеристиці нормативних документів, чіткості та конкретики здійсненого аналізу.

Хронологічні межі дослідження (30-ті роки ХХ – ХХІ століття) є достатньо обґрунтованими. Текст дисертації вирізняється логікою побудови та змістовністю аналізу представлених наукових досліджень.

Результати дослідження в достатній мірі представлені в змісті наукових публікацій автора, матеріали заслуховувались через різноманітну тематику виступів на конференціях різного рівня.

Дисертаційна робота М. М. Дубінки «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» є завершеною, науковою, оригінальною працею, що дає підстави рекомендувати її до розгляду в спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Рацул А. Б., кандидат педагогічних наук, професор наголосив на актуальності та значущості окресленої теми, на недостатній розробці й науковому обґрунтуванні цієї проблеми в теорії і практиці, що й спонукало дисертанта до її дослідження. Як результат, Дубінка М. М. комплексно й всебічно висвітлив наукову проблему, яка до цього часу не була предметом спеціального вивчення. У дисертації автор з історико-педагогічного погляду проаналізував становлення та розвиток проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття), представивши та проаналізувавши значний пласт наукових джерел.

Автор довів, що закладені основи профорієнтаційної роботи в 30-х роках ХХ століття, «завдячуючи» тоталітарній політиці уряду та ряду директив, були в 1936–1937 рр. знівельовані, багато відомих діячів профорієнтаційних напрямків було репресовано, що стало однією з причин досить довгого відновлення досліджень в окресленій галузі. Автору вдалося цілісно представити подальший розвиток проблеми професійного самовизначення особистості в історико-педагогічній ретроспективі.

Робота відзначається аргументованістю положень, доказовістю джерелознавчої бази, критичністю оціночних суджень щодо фактологічного матеріалу, який був предметом аналізу, та творчим пошуком.

Рацул А. Б. зазначив, що наукове дослідження М. М. Дубінки «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» відповідає вимогам стосовно робіт такого типу, є завершеним, та заслуговує на рекомендацію до

розгляду у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Галета Я. В., доктор педагогічних наук, професор зазначив, що у науковому дослідженні на основі історико-педагогічного аналізу узагальнено особливості розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях, починаючи з 30-х років ХХ століття до сьогодення.

Дослідником вперше в історико-педагогічній ретроспективі проведено системне дослідження теоретико-практичних основ розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття) та обґрунтовано й виокремлено періоди її становлення та розвитку.

Дисертація відзначається логікою побудови наукового апарату, де здобувачем чітко визначена мета, сформульовано основні завдання дослідження, які надалі підтверджені його результатами, окреслено об'єкт та предмет, представлено наукову новизну роботи.

Важливим, за моїм переконанням, є той факт, що зміст дисертації розкрито у 55 наукових працях: 36 з них відображають основні результати дослідження, де 26 статей розміщено у виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України, 2 розділи в колективних монографіях, 8 статей у закордонних наукових виданнях (із них 5 статей в наукових виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus та Web of Science), а також у матеріалах науково-практичних конференцій. Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що концепція дослідження підтверджена, визначені завдання реалізовані, мета досягнута.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Миколи Михайловича Дубінки «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» цілком відповідає вимогам, що висуваються до робіт такого типу, і може бути подане до розгляду у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Кандидат педагогічних наук, професор **Рацул А. Б.**: підсумовуючи обговорення дисертаційного дослідження Дубінки М. М. зазначив, що поступила пропозиція:

1. Рекомендувати дисертацію Дубінки Миколи Михайловича «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», до розгляду у спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

2. Затвердити розгорнутий висновок кафедри педагогіки та спеціальної освіти щодо докторської дисертації Дубінки Миколи Михайловича (додається).

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Дубінки Миколи Михайловича «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність та доцільність дослідження. Одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти в Україні є підготовка молоді до професійного самовизначення, основою якого є набуття особистістю знань про професію, самопізнання і самооцінка індивідуальних особливостей, зіставлення уявлень про себе та професійну діяльність. Значення реальної інформації про професію об'єктивно зростає у зв'язку з докорінними змінами в змісті більшості професій, введенням елементів підприємницької діяльності та інформаційного забезпечення технологічних процесів.

У підходах до оцінки розвитку вітчизняної науки виняткове значення має урахування пріоритетності людини в системі освіти, де одним із завдань є підготовка особистості, що здатна творчо і критично мислити, аргументовано відстоювати власні погляди, швидко приймати виважені рішення. Це завдання є важливим як для розвитку особистості в цілому, так і для її професійного самовизначення та подальшого становлення зокрема. У зв'язку з цим зміст освіти має відповідати соціальному замовленню суспільства, сприяючи якості свідомого професійного вибору, процесу підготовки та становлення професіонала, а також реалізації особи в професії. Не випадково однією з тенденцій розвитку освіти є створення умов для самовизначення, самоствердження та самореалізації, що є результатом самоорганізації особистості.

У концептуальному полі професійного розвитку особистості питання професійного самовизначення людини є важливим етапом її життєдіяльності в цілому та професіоналізації зокрема. Ця наукова проблема має власну історію розвитку і характеризується різноманітністю позицій учених. Об'єктом дослідження філософів, психологів, педагогів, соціологів давно стали питання професійного самовизначення та готовності особистості до його здійснення. Вони були і є предметом суспільного обговорення в різні історичні періоди. Тому актуальним є виокремлення й аналіз поетапності становлення ідей професійної орієнтації та, власне, проблеми професійного самовизначення особистості з моменту їх зародження, з метою узагальнення досвіду та використання цінних ідей в умовах сьогодення.

Українська наука у всі часи еволюціонувала в тісному єдиному зв'язку з історичними подіями, розвитком наукових ідей, появою нових представників-науковців, національним рухом та політичною свідомістю українського народу. Аналогічні взаємини були притаманні й усій модерній європейській культурній традиції.

Увага вітчизняних учених зацентрована на новій концепції українського освітнього процесу за допомогою нових методологічних підходів та повного оновлення теоретичного набуtku через спадщину науковців минулого. У цьому контексті важливою є проблема самовизначення. Дестабілізація суспільства загалом, реформування системи освіти, криза звичних норм та цінностей, відсутність структурованих нормативних моделей успішної поведінки, відсутність досвіду життя батьків у нових умовах ускладнюють перебіг процесу суб'єктного самовизначення особистості молодшої людини. Отже, необхідне чітке розуміння тенденцій процесу самовизначення особистості як об'єкта активності в контексті історичного та сучасного розвитку суспільства, розкриття механізмів даного процесу, виявлення рушійних сил, детермінант, що визначають його спрямованість та якісний зміст.

На думку сучасних дослідників, напрацювання вітчизняної науки щодо окресленої проблеми є доволі перспективним напрямом. Робляться спроби інтегрування ідей самовизначення особистості різних періодів розвитку окресленої проблеми, критерієм чого постає зміна умов соціально-культурного відродження України, оновлення суспільства, створення національної системи освіти та набуття особливого значення професійного становлення фахівця. Визначено, що процес професійного становлення особистості відзначався динамічністю, послідовністю, проте не завжди рівномірністю з огляду на спектр кількісних і якісних змін. Кожний період базувався на досягненнях та ідеях попереднього чи певною мірою доповнював його новими підходами. Адже історіографія у минулому науки знаходить ті ідеї, формули, принципи, котрі у свій час були незрозумілі, або відкинуті сучасниками, й набувають актуалізації тільки відтепер. Таким чином, історія педагогічної науки є засобом розбудови нового знання і нам, сучасникам, передусім, потрібно зрозуміти той вид наукової історико-педагогічної думки, що домінував на початку перших зв'язків історико-педагогічної науки та проблеми самовизначення й був відображений у дослідженнях науковців у 30-ті роки ХХ – ХХІ століття.

Своєчасність здійснення та глибина змістовного вивчення теоретико-практичних досліджень видатних учених сприяла усвідомленню, що професійне самовизначення як науковий феномен характеризується складністю та багатогранністю. Ретроспективні підходи розуміння та подальшого з'ясування наукової сутності як особистісного, так і професійного самовизначення є підґрунтям для досліджень різних напрямів професійного зростання та способів професійної реалізації фахівців у сьогоденні. І саме починаючи з ХХ століття вітчизняна наука набула зовнішніх характерних рис, сформувалася її наукова парадигма щодо проблеми самовизначення, а на сучасному етапі вона набуває свого подальшого теоретичного розвитку та вдосконалення практичних шляхів реалізації її основних векторів.

Серед низки праць 30–40-х років ХХ ст. особливе значення мають наукові пошуки, пов'язані з розвитком основних виробничих галузей, важкої промисловості та військової галузі. Цей період знаменується напрацюваннями Т. Гарбуз, В. Зінченко, П. Канцелярського, О. Карпенко, А. Крилова, Б. Ломова, В. Мерліна, Є. Мілеряна, В. Павловського, К. Платонова, М. Скрипника,

Д. Скуратівського та ін. Завдяки їх дослідженням було зроблено акцент на питаннях здійснення професійної орієнтації тогочасної молоді, проаналізовано стан профорієнтаційної роботи, узагальнено досвід, розкрито причини недоліків у розвитку профорієнтації, їх зв'язки із завданнями організації праці та політехнізації навчання.

Праці С. Геллерштейна, А. Макаренка, Ю. Маліса, Л. Шпільрейна збагатили уявлення про стан, потреби й перспективи проблеми самовизначення особистості. Як результат, науковцями цього періоду було розроблено теоретико-методологічну основу дослідження проблеми професійної діяльності людини.

Огляд історіографії досліджень 30–40-х років ХХ ст. дає можливість констатувати: зважаючи на значну кількість (опубліковано понад 300) робіт цього періоду, які розкривали еволюцію освіти щодо проблеми самовизначення особистості, це слугувало створенню певної фактологічної бази з низкою цінних ідей та напрацювань. Однак, через тоталітарну політику уряду, директивно було все згорнуто, а багато відомих діячів профорієнтаційних напрямів репресовано.

Проблема розвитку освіти та педагогічної думки щодо питань самовизначення особистості в професії, починаючи з 50-х років ХХ ст., характеризується обґрунтуванням та введенням у практику школи концепції виконавчої профорієнтації (А. Голомшток, О. Волковський, Є. Мілерян, І. Назімов, Б. Федоришин). Однією з цінних ідей науковців була проблематика формування професійних інтересів учнів, яку в контексті виробничого навчання розвивав А. Голомшток, а психології – Б. Федоришин. Важливою ідеєю Б. Федоришина, яка реалізується й сьогодні, була реальна свобода вибору для кожного члена суспільства свого місця на ринку праці, різноманітне сприяння підвищенню соціально-професійної мобільності робочої сили, формування її конкурентоспроможності. Цінні ідеї науковців кінця 50-х – 60-х років ХХ ст. щодо розвитку професійної орієнтації, у процесі якої формуються моделі самовизначення та потенційна самоздатність у їх реалізації, стали основою професіоналізації середньої школи.

Спостерігається активізація наукових досліджень, у змісті яких аналізуються проблеми професійного самовизначення, наприкінці 50-х – 80-ті роки ХХ ст. Ці дослідження пов'язані з діяльністю таких науковців, як: Є. Клімов, А. Кірсанов, О. Конєв, Н. Ничкало, Г. Ніков, О. Пономарьов, В. Сафін, В. Сухомлинський, Д. Тхоржевський, І. Унт та інших. Неординарні підходи до процесу самовизначення дозволили у 70-х роках ХХ ст. зробити вагомий внесок у розв'язання зазначеної проблеми щодо окреслення теоретичних основ професіографії та вибору професії. Запропонована на цьому етапі класифікація професій донині слугує орієнтиром, а методика виявлення професійних інтересів є актуальною і зараз.

У 70–80-ті роки науковці (П. Атутов, Ю. Барабаш, Л. Ботякова, В. Бондар, Є. Верещак, Є. Герасимчук, Ю. Гільбух, В. Зінченко, О. Киричук, Г. Левченко, С. Максименко, Є. Мілерян, Є. Павлютенков, В. Поляков, В. Сидоренко, В. Сухомлинський, М. Тименко, І. Ткаченко, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин, М. Янцура) активно досліджували окремі питання практичної

профорієнтації: було вивчено роль і місце трудової підготовки учнів у їхньому професійному виборі (П. Атутов, Є. Мілерян, В. Поляков); роль праці й політехнічної діяльності у формуванні всебічно розвиненої і самодостатньої особистості (В. Бондар, Є. Верещак, Ю. Гільбух, О. Киричук, С. Максименко, В. Моляко, В. Сухомлинський, І. Ткаченко, П. Чамата, В. Чебишева); акцентовано увагу на основних мотивах трудової діяльності, процесі формування професійних інтересів учнів у суспільно корисній праці (Ю. Барабаш, Є. Герасимчук, В. Зайцев); особливості професійних переваг учнів при погодженій взаємодії школи і родини (Л. Ботякова) та ін.

Проблема розвитку теоретичної концепції технології професійного самовизначення, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні, цікавила багатьох науковців (К. Варнавських, О. Вітковська, А. Войтко, О. Борисова, Л. Галаганова, О. Головаха, Ф. Іващенко, В. Кавецький, О. Капустіна, І. Кон, М. Мельникова, В. Лозовецька, А. Півнів, М. Піддячий, Є. Павлютенков, Р. Пасічняк, М. Рожков, Л. Рувінський, Г. Селевко, В. Худін, М. Чобітько, С. Чистякова та ін.). Цінною змістовною стороною їх доробків є усвідомлена соціально-професійна позиція особистості, підґрунтям якої є широкий комплекс виховних та освітніх впливів на шляху професійного становлення.

Дослідники Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, О. Вітковська, Ю. Завалевський, Є. Головаха, М. Гриньова, І. Зязюн, В. Каплінський, О. Кисла, Г. Кожухар, І. Корнієнко, У. Мороховська, Н. Ничкало, П. Перепелиця, Л. Петриченко, М. Пряжніков, В. Рибалко, В. Сафін, В. Семиченко, О. Скрипченко, О. Туриніна, О. Щотка та ін. розробляли механізми формування професійної мотивації, професійно важливих якостей, фахових здібностей, шляхів становлення професійної самоідентичності.

Цінними є напрацювання науковців (Є. Борисов, М. Вечірко, О. Гриньова, Д. Завітренко, Ю. Загребнюк, Д. Закатнов, В. Зінченко, М. Захаров, Ф. Іващенко, В. Кавецький, І. Краснощок, М. Кузів, В. Лозовецька, О. Мельник, М. Піддячий, Н. Побірченко, В. Радул, А. Рацул, В. Синявський, М. Тименко, Б. Федоришин, П. Шавір, О. Шкільова та ін.), що досліджують умови створення ефективного організаційно-педагогічного середовища як чинника здійснення професійної орієнтації у процесі професійного самовизначення, окреслюють проблеми та констатують закономірності формування досліджуваного феномену, визначають умови й засоби оптимізації процесу професійного становлення та самореалізації особистості.

У контексті теоретико-практичного аналізу та узагальнення окресленої проблеми значний інтерес становлять зарубіжні дослідження в галузі професійної орієнтації та самовизначення, серед яких виокремлюємо дослідження А. Ватермана, Р. Бернса, Е. Гінзбург, М. Гінзбурга, Дж. Голланда, Т. Девоса, Е. Еріксона, Ч. Кулі, Дж. Левіти, М. Малера, Дж. Марсії, А. Маслоу, Дж. Міда, Ф. Парсонса, Е. Ро, К. Роджерса, Н. Роджерс, Д. Сьюпера, Дж. Міда, Дж. Тернера, Д. Тідемана, В. Франкла, Е. Фромма, С. Фукуями. Автори роблять акцент на розкритті феноменів самоідентичності та соціальної ідентифікації, самодетермінації, самоефективності, автентичності особистості, саморозвитку.

Однак, зазначаємо, що змістовно-практична сторона наявних напрацювань лише побічно розкриває питання професійного самовизначення особистості в історії вітчизняної педагогіки. Відсутність цілісного дослідження проблеми професійного самовизначення в історико-педагогічному висвітленні, що було б спрямоване на вивчення особливостей становлення і розвитку проблеми самовизначення в історичній ретроспективі, на представлення хронології цього процесу з урахуванням економічних, політичних та соціальних умов, на комплексне висвітлення позицій науковців щодо теорії та практики розв'язання важливих завдань самовизначення, зумовило вибір теми дисертаційної роботи: **«Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (державний реєстраційний № 0116U003481), у рамках якої автором досліджено педагогічні теорії і практики формування основ професійного самовизначення молоді, виявлено тенденції розвитку змісту освіти в Україні в період 30-х років ХХ – поч. ХХІ століття та особливості реалізації особистісно-професійного самовизначення молодої людини в історії педагогіки України (30-ті роки ХХ – ХХІ століття), визначено основні напрями застосування історико-педагогічного досвіду в сучасній практиці.

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 4 від 26 вересня 2022 року).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів та вирішенні конкретного наукового завдання. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і узагальнення, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та практичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій підтверджена теоретико-методологічною обґрунтованістю його основних положень; застосуванням методів, адекватних до предмета, мети та завдань дисертації; зіставленням отриманих даних із результатами інших досліджень. Достовірність підтверджується результатами апробації на численних конференціях.

Аналіз рукопису дисертації дає змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів. У роботі дотримані принципи

академічної доброчесності. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і слугують для підкріплення результатів здобувача.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

проведено системне дослідження теорії і практики формування професійного самовизначення в окреслених хронологічних межах (30-х рр. ХХ – ХХІ століття) та здійснено історіографічний аналіз проблеми; запропоновано авторське визначення термінів «самовизначення особистості», «професійне самовизначення»; досліджено та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку проблеми професійного самовизначення особистості, що включає такі періоди та етапи становлення: I період 1930 – 1950 роки – закладання основ професійного самовизначення, який має два етапи: 1930 – 1936 роки та 1936 – 1950 роки. Етап 1930 – 1936 роки характеризується індустріалізацією країни, розвитком ринку праці, впровадженням трудової та професійної підготовки в освітніх закладах, що сприяло розвитку досліджень проблеми професійного вибору. Другий етап 1936 – 1950 роки – згортання різних напрямів діяльності щодо професійного самовизначення особистості, що обумовлено поступовим знищенням у 30-х роках ринкової економіки, Другою світовою війною, переходом до адміністративних методів кадрової роботи, зокрема в галузі профорієнтації; II період – кінець 50-х – 1990-ті роки – період відродження процесу професійного самовизначення особистості, в якому необхідно виокремити два етапи: 1958 – 1984 роки і 1984 – 1990-ті роки. Перший етап характеризується подальшим зміцненням зв'язку навчання та виховання з життям, практикою, покращенням підготовки школярів до свідомого вибору професії та праці у народному господарстві. Етап, який охоплює 1984 – 1990 роки, характеризувався формуванням державної системи професійної орієнтації, зростанням ролі системно-організаційних та індивідуально-особистісних передумов трансформації школи; III період – з 1991 року до сьогодні – період становлення і розвитку особистості як активного суб'єкта професійного самовизначення; виявлено особливості і тенденції розвитку професійного самовизначення особистості у процесі аналізу діяльності професійно-освітніх асоціацій та організацій (перших бюро профконсультації, товариств профорієнтаційного спрямування та ін.) в Україні у досліджуваній період; з'ясовано чинники становлення профорієнтації та професійного самовизначення в 30-х рр. ХХ – ХХІ столітті (політичні, економічні, соціокультурні); проаналізовано сучасний стан теорії і практики здійснення профорієнтації та професійного самовизначення молоді в Україні та за кордоном і визначено перспективні напрями вдосконалення окресленого процесу. У відповідності до виділених історичних етапів визначено нормативно-правові основи, зміст та напрями розвитку професійної орієнтації та професійного самовизначення у 30-х рр. ХХ – ХХІ столітті;

уточнено: сутність поняття «професійна орієнтація»; передумови зародження профорієнтації; історіографію проблеми професійного самовизначення та професійного становлення особистості в Україні;

подальшого розвитку в дослідженні набули: систематизація законодавчо-нормативних документів, що унормовують розбудову змісту освіти загалом та вивчення питань професійного самовизначення зокрема; впровадження ідей учених і педагогів 30-х рр. ХХ – ХХІ століття щодо особливостей організації, форм та механізмів здійснення профорієнтації та професійного самовизначення; теоретичні положення щодо вдосконалення змісту професійної освіти в контексті професіоналізації майбутніх фахівців, що є поліаспектним процесом та характеризується як базис їхньої самореалізації й самовдосконалення; перспективні напрями впровадження вітчизняного та зарубіжного досвіду в теорію та практику професійного самовизначення.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його висновки, узагальнені положення, рекомендації можуть бути використані для наукових розвідок з історії професійної освіти, історії педагогіки, для розв'язання практичних завдань професійного самовизначення в середовищі закладів загальної середньої, позашкільної та вищої освіти.

Основні теоретико-практичні результати роботи відображають об'єктивну інтерпретацію розвитку проблеми професійного самовизначення у вітчизняній педагогічній теорії та практиці з 30-х рр. ХХ – ХХІ століття. Сформульовані в дослідженні положення та висновки дають можливість доповнити змістовну сторону циклу дисциплін професійної підготовки здобувачів вищої освіти, що сприятиме підсиленню інтелектуально-пізнавального потенціалу та збагаченню практичного досвіду майбутніх фахівців, вдосконаленню їх фахового рівня; стимулюватиме до критичної оцінки існуючих освітніх систем щодо їх історико-педагогічної значущості.

Матеріали наукового пошуку можуть бути спроектовані на сучасне полікультурне освітнє середовище України.

Результати дисертаційної роботи *впроваджено* в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 28-н від 23.05.2024); Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 346/04 від 28.05.2024); у процес навчання педагогічних працівників Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 263/02–13 від 28.05.2024); Міжнародного гуманітарного університету (довідка № 506 від 07.06.2024); Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II (довідка № 151/2024 від 12.06.2024).

Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві. У статті «Поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної педагогічної науки» (співавтори: Савченко Н., Захарова О.) обґрунтовано, що основою саморозвитку особистості є самоспостереження і самосприйняття. З'ясовано, що саморозвиток особистості виступає як засіб особистісного й професійного самовдосконалення, оскільки сприяє формуванню важливих сфер особистості: емоційної, вольової, мотиваційної, інтелектуальної. Визначено механізми саморозвитку особистості (внесок автора 30%).

У статті «Formation of the Subjectivity of the Future Teacher in the Educational Realities of Ukraine» (співавтори: Zhurat Y., Honcharuk V., Zubal M.,

Savchenko N. & Yazlovetska O.) доведено, що суб'єктність має природну біосоціальну основу як одну з головних цілей освіти, а її формування в професійному аспекті здійснюється за такими напрямками: суб'єкт навчальної діяльності; суб'єкт навчальної квазіпрофесійної діяльності; суб'єкт власної розумової діяльності; предмет педагогічної діяльності. Розкрито роль онтогенетичного середовища, основними проявами якого є соціальна та професійна суб'єктність (внесок автора 30%).

У статті «Practices for readiness of future specialists for professional self-determination in the information society» (співавтори: Knysh I., Kochubei O., Poliakov I. & Tiahur V.) обґрунтовано, що професійне самовизначення особистості є складним та тривалим процесом пошуку та реалізації себе в професії. Розкрито основні поняття готовності до професійного самовизначення майбутніх фахівців в сучасному інформаційному суспільстві та зацентровано увагу на функціонально-психологічному, особистісному та діяльнісному підходах щодо її формування. На основі здійсненого аналізу визначено ряд напрямів професійного самовизначення майбутнього фахівця в інформаційному суспільстві (внесок автора 25%).

У статті «Gamification in developing readiness for self-fulfillment in students of Higher Educational Institutions» (співавтори: Tsurkan L., Savchenko N., Slipchyshyn L. & Kalenyk M.) зацентровано увагу на особливостях гейміфікації у процесі формування готовності до самореалізації студентів закладів вищої освіти. Доведено, що у процесі професійного становлення й активного самовизначення використання ігрових практик та механізмів сприяє розвитку готовності майбутніх фахівців до самореалізації (внесок автора 25%).

У статті «Social environment as a factor of personality formation» (співавтори: Varnavska I., Kharchuk O., Kulikova S. & Kondratska G.) розкрито роль соціального середовища у формуванні особистості та досліджено його вплив на процес свідомого професійного вибору людини. Визначено основні важливі теоретичні компоненти створення соціального середовища та представлено механізми його ефективного впливу на становлення особистості взагалі та формування її професійної свідомості зокрема (внесок автора 25%).

У статті «Improving the quality of education based on the system of continuing education» (співавтори: Firsova N., Bezkorovaina O., Oleksenko R., Chernenko O., Tsukanova N., Ihnatiev V. & Mykhailov A.) доведено необхідність подальшого професійного самовизначення, самореалізації та самовдосконалення як значущих чинників конкурентоспроможності сучасного професіонала на ринку праці, де одним із шляхів є постійне поповнення бази знань, навчання впродовж життя. Саме тому підвищення якості освіти у закладах вищої освіти створює передумови для підготовки фахівців з високим ступенем готовності до професійної діяльності після закінчення навчання. При цьому система безперервної освіти дозволяє підтримувати кваліфікацію працівника на рівні, затребуваному на ринку праці (внесок автора 25%).

Основні положення та результати дослідження апробовано й оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня, міжнародному науковому симпозиумі:

міжнародних – «Сучасні проблеми підготовки та удосконалення педагога» (Україна, Чернігів, 2018), «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (Україна, Мукачеве, 2018), «Проблеми та перспективи професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції» (Україна, Кропивницький, 2019), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Україна, Запоріжжя, 2020), «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні» (Україна, Львів, 2020), «Role of science and education for sustainable development» (Польща, Катовіце, 2021), «Філософські аспекти професійної освіти» (Україна, Херсон–Кропивницький, 2022), «Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку» (Чехія, Прага, 2022), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Польща – Україна, Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон, 2024), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Болгарія, Пештера, 2024), «Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives» (Литовська Республіка, Вільнюс, 2024), «Actual Problems of Improving Farming Productivity and Agroecology» (Україна, Дніпро, 2024), міжнародному науковому *симпозіумі* – «Innovation in der modernen Wissenschaft» (Німеччина, Карлсруе, 2024);

всеукраїнських (з міжнародною участю) – «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами» (Україна, Херсон, 2016), «STEM-освіта як шлях до інноваційного розвитку національної освіти» (Україна, Херсон, 2016), «Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи» (Україна, Херсон, 2017), «Від знаннєвої парадигми до компетентнісної: реалії, перспективи» (Україна, Херсон, 2017), «Он-лайн освіта: від теорії до практики» (Україна, Херсон, 2018);

всеукраїнських – «Розвиток життєвої компетентності особистості в умовах освітніх трансформацій: виховний, психологічний, інклюзивний виміри», (Україна, Херсон, 2018; 2019), «Новітні напрями в галузі права та освіти» (Україна, Херсон, 2019), «Теорія і практика естетичного виховання у закладах освіти» (Україна, Кропивницький, 2021), «Актуальні питання сучасної науки: історія, теорія, практика» (Україна, Харків, 2023), «Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів» (Україна, Кропивницький, 2023), «Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців» (Україна, Кривий Ріг, 2023), «Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій» (Україна, Кропивницький, 2024), «Зарубіжна та українська культура: питання теорії, історії, методики» (Україна, Херсон, 2024);

регіональних (міжвузівських) – «Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі» (Україна, Харків, 2019), «Український учитель у контексті глобалізаційних процесів» (Україна, Кропивницький, 2021).

Оцінка структури дисертації, її мови і стилю викладання. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладання матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Результати дисертаційного дослідження відображено у 55 наукових працях (із них 49 одноосібних): 36 віддзеркалюють основні результати дослідження (із них 26 статей у наукових виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань України, 2 розділи в колективних монографіях, 8 статей у закордонних наукових виданнях (із них 5 статей в наукових виданнях, що входять до наукометричної бази Scopus та Web of Science); публікації, які додатково презентують наукові результати докторської дисертації: 16 тез у матеріалах науково-практичних конференцій; 3 публікації в інших виданнях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати докторської дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України :

1. Дубінка М. М. Особистісний та соціальний аспекти самовизначення людини. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 74. С. 26–30.

2. Дубінка М. М. Особистісне самовизначення – основа соціального становлення особистості школяра. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Інститут проблем виховання Київ : ТОВ «Імекс ЛТД», 2008. Вип. 11. С. 88–98.

3. Дубінка М. М. Ціннісно-смілова детермінація самовизначення особистості. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : збірник наукових праць. К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. Вип. 38. С. 32–36.

4. Дубінка М. М. Особливості процесу самовизначення особистості. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 83. С. 75–81.

5. Дубінка М. М. Соціалізація старшокласників як ефективний процес їх подальшого самовизначення. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 87. С. 80–86.

6. Дубінка М. М. Роль потребнісно-мотиваційної спрямованості у процесі самовизначення особистості. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 91. С. 83–89.

7. Дубінка М. М. Роль самовизначення у процесі професійного становлення особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Інститут проблем виховання АПН України. Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД», 2010. Вип. 14. Кн. I. С. 75–86. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32305319.pdf>

8. Дубінка М. М. Проблема професійного самовизначення студентів у вищому педагогічному навчальному закладі. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 120. С. 148–155. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nz_p_2013_120_25.pdf

9. Дубінка М. М. Специфіка професійного самовизначення особистості майбутнього фахівця. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 140. С. 47–51. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nz_p_2015_140_14.pdf

10. Дубінка М. М. Орієнтація викладача на професійні цінності – основа його професійного самовизначення. *Витоки педагогічної майстерності* : збірник наукових праць. Серія : Педагогічні науки. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, 2016. Вип. 18. С. 101–108. DOI : <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2016.18>

11. Дубінка М. М. Соціальне самовизначення старшокласників : пошук підходів до розуміння. *Рідна школа*. 2017. № 3–4 (1047–1048) (березень–квітень). С. 15–19.

12. Дубінка М. М. Співвідношення дефініцій «соціального» та «професійного» у структурі самовизначення особистості студента. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон : Херсонський державний університет, 2017. Вип. LXXIII. Том 1. С. 123–128. URL : <https://www.ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1969/1790>

13. Дубінка М. М. Соціальне самовизначення школяра як основа формування системи суспільних відносин. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2019. Вип. 174. С. 96–100. URL : <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/174/21.pdf>

14. Дубінка М. М. Самоосвіта особистості майбутнього фахівця як вища форма його самовираження. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : збірник наукових праць. Запоріжжя : КПУ, 2019. Вип. 62. Т. 2. С. 65–70. URL : https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewj2_d_3-n5AhXIk4sKHS1uA2oQFnoECA0QAQ&url=http%3A%2F%2Fpedagogy-journal.kpu.zp.ua%2Farchive%2F2019%2F62%2Fpart_2%2F15.pdf&usg=AOvVaw1Eo6J5FL6yHBRT9Ce08GNo

15. Дубінка М. М. Професійне самовизначення майбутнього вчителя як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Вип. 186. С. 92–98. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-186-92-98>

16. Савченко Н., Дубінка М., Захарова О. Поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної педагогічної науки. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29. Том 3. С. 256–263. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/29.209585>

17. Дубінка М. М. Самоосвіта як важлива умова професійного становлення магістранта-майбутнього викладача. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. Вип. 199. С. 114–120. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-199-114-120>

18. Дубінка М. М. «Я-концепція» як фактор професійного самовизначення особистості з позицій Р. Бернса. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. Вип. 205. С. 94–100. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-94-100>

19. Дубінка М. М. Дослідження питання професійної ідентичності як детермінанти процесу професійного самовизначення у працях зарубіжних учених. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2022. Вип. 206. С. 113–121. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-206-113-121>

20. Дубінка М. М. Позиції вітчизняних учених на проблему професійного самовизначення як важливого етапу розвитку майбутнього фахівця. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2022. Вип. 207. С. 132–137. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-132-137>

21. Дубінка М. М. Самоорганізація майбутніх викладачів закладів вищої освіти як прояв педагогічних здатностей : теоретичний аспект. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 101. С. 42–48. DOI : <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2023-101-7>

22. Дубінка М. М. Розвиток проблеми професійного самовизначення особистості в 40–80-х роках ХХ століття. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2024. Вип. 213. С. 122–128. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-213-122-128>

23. Дубінка М. М. Тенденції розвитку змісту освіти в Україні в 30–90-х роках ХХ століття в контексті проблеми професійного самовизначення особистості. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Ужгород–Кропивницький : Видавництво «Код», 2024. Вип. 7. С. 90–94. DOI : https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2024.07.090

24. Дубінка М. М. Роль особистісного самовизначення учнівської молоді у процесі її професійного становлення. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2024. Вип. 214. С. 155–160. DOI : <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-155-160>

25. Дубінка М. М. Виклики сучасної історіографії у контексті проблеми самовизначення особистості. *Вісник науки та освіти*. Серія : Філологія, Серія : Педагогіка, Серія : Соціологія, Серія : Культура і мистецтво, Серія : Історія та археологія. 2024. № 6(24). С. 624–638. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6\(24\)-624-638](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-6(24)-624-638)

26. Дубінка М. М. Хронологія становлення і розвитку проблеми професійного самовизначення особистості у поглядах науковців ХХ – ХХІ століття. *Наукові інновації та передові технології*. Серія : Управління та адміністрування, Серія : Право, Серія : Економіка, Серія : Психологія, Серія : Педагогіка. 2024. Вип. 7(35). С. 788–800. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-788-800](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-788-800)

Статті у закордонних наукових періодичних виданнях :

27. Dubinka M. M. Professional and pedagogical communication as a basis for the formation of the personality of the future specialist. *Role of science and education*

for sustainable development. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice Monograph 44. Publishing House of University of Technology. Katowice (Poland). 2021. P. 350–362. URL : <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/5633ffd72516ed4d3025d138734d7471.pdf>

28. Dubinka M. M. A retrospective of the issue of human self-determination in the history of pedagogical thought (philosophy of Antiquity). *Pedagogy and Education Management Review (PEMR)*. 2022. Issue 2 (8). P. 4–11. Tallinn, Estonia. DOI : <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2022-2-4>

29. Дубінка М. М. Проблеми професійного самовизначення особистості в 20–30-ті роки ХХ століття. *Edukacja i społeczeństwo VIII*. Zbiór prac naukowych. Akademia Śląska: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, Polska. 2023. P. 204–214. URL : <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/256873b34d6dc59ce1ec94eb7e6bfb9a.pdf>

Колективні монографії :

30. Dubinka M. M. Study of the conceptual foundations of the problem of professional self-determination by leading scientists. *Innovative projects and programs in psychology, pedagogy and education* : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 219–253. DOI : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-282-1-10>

31. Dubinka M. M. Peculiarities of the professional self-determination of the individual in historical and pedagogical retrospect (XX century). *Innovation in modern science* : Education and Pedagogy, Philosophy, Philology, Art History and Culture, Medicine and Healthcare. Karlsruhe : Monographic series «European Science». 2024. Book 30. Part 3. P. 8–41. DOI : <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-30-00-029>

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus :

32. Zhurat Y., Honcharuk V., Zubal M., Savchenko N., **Dubinka M.** & Yazlovetska O. Formation of the Subjectivity of the Future Teacher in the Educational Realities of Ukraine. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. Vol. 14(2). P. 434–460. DOI : <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/589> (Web of Science)

33. Knysh I., **Dubinka M.**, Kochubei O., Poliakov I. & Tiahur V. Practices for readiness of future specialists for professional self-determination in the information society. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11(59), P. 108–118. DOI : <https://doi.org/10.34069/AI/2022.59.11.10> (Web of Science)

34. Tsurkan L., **Dubinka M.**, Savchenko N., Slipchyshyn L. & Kalenyk M. Gamification in developing readiness for self-fulfillment in students of Higher Educational Institutions. *Apuntes Universitarios*. 2023. Vol. 13 (3). P. 80–91. DOI : <https://doi.org/10.17162/au.v13i3.1525> (Web of Science)

35. Varnavska I., Kharchuk O., **Dubinka M.**, Kulikova S. & Kondratska G. Social environment as a factor of personality formation. *Revista Eduweb*. 2023. Vol. 17(1). P. 219–229. DOI : <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.01.21> (Web of Science)

36. Firsova N., Bezkorovaina O., Oleksenko R., Chernenko O., Tsukanova N., **Dubinka M.**, Ihnatiev V. & Mykhailov A. Improving the quality of education based on the system of continuing education. *E3S Web of Conferences, IPFA*. 2024. Vol. 538. P. 1–6. DOI : <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202453805002> (Scopus)

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

Тези в матеріалах науково-практичних конференцій :

37. Дубінка М. М. Актуальні проблеми соціально-професійного самовизначення студентської молоді. *«Педагогічна наука в Україні за роки незалежності : здобутки, прорахунки, перспективи»* : матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції (м. Херсон, 15–16 жовтня 2017 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 159–162.

38. Дубінка М. М. Технологія здійснення соціального самовизначення учнів як важливий етап їх соціалізації. *Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі* : матеріали науково-практичної конференції молодих учених (м. Харків, 15–16 травня 2019 р.). Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2019. С. 137–140.

39. Дубінка М. М. Деякі аспекти розгляду проблеми професійного самовизначення майбутніх фахівців. *Новітні напрями в галузі права та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон 12 квітня 2019 р.). Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С. 150–154.

40. Дубінка М. М. Процес професійного самовизначення особистості студента. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 7–8 лютого 2020 р.). Запоріжжя : КПУ, 2020. Ч. 1. С. 21–25.

41. Дубінка М. М. Питання особистісного самовизначення в умовах сучасного соціуму. *Психологія та педагогіка : необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні* : збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 21–22 лютого 2020 р.). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. Ч. 2. С. 27–31. URL : events@pedagogy.lviv.org.ua

42. Дубінка М. М. Забезпечення радості успіху як важливого стимулу навчально-пізнавальної діяльності школярів. *Теорія і практика естетичного виховання у закладах освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 21 травня 2021 р.). Кропивницький, 2021. С. 46–53.

43. Дубінка М. М. Здатність до самоосвіти як важливий показник професійної компетентності майбутнього фахівця. *Український учитель у*

контексті глобалізаційних процесів: матеріали регіональної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 20 травня 2021 р.). Кропивницький: ФОП Піскова М. А., 2021. С. 33–41.

44. Дубінка М. М. Сутнісні характеристики професійного самовизначення у рефлексіях деяких зарубіжних учених. *Філософські аспекти професійної освіти*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон–Кропивницький, 17 листопада 2022 р.). Херсон–Кропивницький: ПП «Поліум», 2022. С. 273–279. URL: http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/2022/11/conf_20221117mat_fil.pdf

45. Дубінка М. М. Аналіз теорій та напрямів проблеми самовизначення особистості. *Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку*: збірник тез наукових праць XIII Міжнародної наукової конференції (м. Прага, Чехія, 29 грудня 2022 р.). / ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2022. С. 25–30. URL: <https://www.inter-nauka.com/world/40>

46. Дубінка М. М. Дослідження дефініції «самопрезентація» в контексті проблеми професійного самовизначення. *Current issues of modern science: history, theory, practice*: науково-практична конференція (м. Харків, 10 лютого 2023 р.). Нотатки сучасної науки: електронний мультидисциплінарний науковий часопис. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. № 5. С. 24–26. URL: <https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/nsn-5.pdf>

47. Дубінка М. М. Дослідження зарубіжними науковцями основ теорій розвитку професійного самовизначення. *Підготовка майбутнього педагога в умовах євроінтеграційних процесів*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 30 березня 2023 р.). Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. С. 103–106. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/images/conferences/2023/30-03-2023/tezi30.03.2023.pdf>

48. Дубінка М. М. Історико-педагогічний аналіз понять «професійна ідентичність» та «самовизначення майбутнього фахівця». *Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції (м. Кривий Ріг, 21 квітня 2023 р.). Кривий Ріг: КДПУ, 2023. С. 69–72.

49. Дубінка М. М. Ціннісні орієнтири як основа предметно-практичної діяльності та суспільних відносин. *Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 19 березня 2024 р.). Кропивницький: ПП «Поліум», 2024. С. 155–158. URL: <https://drive.google.com/file/d/1d1hdTn-3PWWm2YFsJrWbX3bPqc9LstVr/view?usp=sharing>

50. Дубінка М. М. Деякі форми профорієнтаційної роботи серед учнівської молоді у 20–30-х роках ХХ ст. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон, 12 квітня 2024 р.). Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2024. Том XVI. С. 75–77. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/61702/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_t.16.pdf

51. Дубінка М. М. Вивчення науковцями питань професійної орієнтації молоді у 20–30-х роках ХХ століття. *Сучасні аспекти модернізації науки : стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали ХLIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Пештера, Болгарія, 07 квітня 2024 р.). Пештера : ВАДНД, С. 107–111. URL :

<https://mail.google.com/mail/u/0?ui=2&ik=8d66d78276&attid=0.1&permmsgid=msg-f:1795571707947594249&th=18eb26f47cf53209&view=att&disp=safe>

52. Дубінка М. М. Зміст освіти як важливий фактор розвитку особистості та шлях її професійного самовизначення. *Interdisciplinary research : scientific horizons and perspectives* : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VII International Scientific and Theoretical Conference (Вільнюс, Литовська республіка, 12 квітня 2024 р.). Vilnius, Republic of Lithuania : International Center of Scientific Research. P. 103–105. DOI : <https://doi.org/10.36074/scientia-12.04.2024>

Інші видання :

53. Дубінка М. М. Особливості професійного становлення особистості майбутнього фахівця. *Науково-методичний бюлетень. Особливості професійного становлення особистості. Теоретико-практичний аспект.* Кіровоград : ТОВ «ІМЕКС-ЛТД», 2006. Вип. 2. С. 38–53.

54. Дубінка М. М. Цілісність особистості майбутнього викладача в контексті проблеми професійного зростання. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки.* Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 134. С. 101–106.

55. Дубінка М. М. Дослідження проблеми самовизначення особистості у процесі професійного становлення фахівця. *Науковий бюлетень. Проблеми особистості.* Кропивницький : ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. С. 61–72.

Дисертація Дубінки Миколи Михайловича на тему: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки є самостійною та завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам, передбаченим п. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197).

УХВАЛИЛИ:

1. Рекомендувати дисертаційне дослідження Дубінки Миколи Михайловича на тему: «Теорія і практика розвитку проблеми професійного самовизначення особистості в наукових дослідженнях (30-ті роки ХХ – ХХІ століття)» до розгляду у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

2. Затвердити розгорнутий висновок кафедри педагогіки та спеціальної освіти щодо докторської дисертації Дубінки Миколи Михайловича (додається).

З даного питання відбулося голосування.

Результати голосування:

«за» – 13;

«проти» – немає;

«утримались» – немає.

Постанова та висновки прийняті відкритим голосуванням одногосно.

Головуючий на засіданні фахового семінару

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та
спеціальної освіти

Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Анатолій РАЦУЛ

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри мистецької освіти

Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Алла РАСТРИГІНА

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Олександр РАЦУЛ

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри мистецької освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА

«28» серпня 2024 р.

